

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

"Η ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975"

ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΛΑΒΑΝ ΜΕΡΟΣ
ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ:
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ
ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΑΘΗΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ	2424
ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος επιχειρήται μια εισαγωγή στο θέμα -που είναι η ατομική ελευθερία της πνευματικής κίνησης- και αναφέρεται ιστορικά, η πορεία των ατομικών ελευθεριών και ιδιαιτωμάτων από τους περασμένους αιώνες μέχρι σημερινή τους αναγνώριση και κατοχύρωση.

Στο δεύτερο μέρος γίνεται με λεπτομέρεια η ανάλυση της πνευματικής ελευθερίας και των ειδικών μορφών αυτής.

Στο τρίτο μέρος και τελευταίο αναφέρονται παρατηρήσεις και συμπεράσματα πάνω στην εργασία μας, και τις ατομικές ελευθερίες γενικά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Το ισχύον Σύνταγμα προστατεύει και ρυθμίζει τις ατομικές ελευθερίες στο "μέρος 2ο" , κάτω από τον ενιαίο τίτλο "Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα" (άρθρα 4-25)

Εκτός ορισμένων περιορισμών που έχουν εναρμονισθεί με της Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και με άλλα Διεθνή κείμενα , η Ελλάδα εισάγει-προστατεύει όλα τα ατομικά δικαιώματα και παρέχει εγγυήσεις ουσιαστικής ή πραγματικής ελευθερίας

Η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων διασφαλίζεται είτε υπέρ μόνο των Ελλήνων (όπως π.χ. στα άρθρα 4,11,12) είτε εκτείνεται υπέρ όλων των ανθρώπων που διαμένουν στη χώρα ή διέρχονται από αυτή (αλλοδαπή) . Ο νομοθέτης μεταχειρίζεται στη δεύτερη περίπτωση τις λέξεις "ουδείς", "έκαστος", ή "πάντες" (5§§2,3 , 6§1, 8§1 κ.λ.π.) .

Στην κατάρτιση του νέου Ελληνικού Συντάγματος, ο Συνταγματικός Νομοθέτης δέχτηκε την επίδραση των ξένων Συνταγμάτων και ιδιαίτερα επηρεάστηκε από το αγγλικό πολίτευμα, τα Συντάγματα της Γερμανίας, Ιταλίας, Γαλλίας, Ολλανδίας, του Βελγίου, την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και την Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης.

Φορείς ατομικών δικαιωμάτων

Τα ατομικά δικαιώματα έχουν υφή δισυπόστατη: είναι συνάμα δικαιώματα των εξουσιαζόμενων και υποχρεώσεις των εξουσια-

ζόντων. Φορείς ή υποκείμενα των δικαιωμάτων είναι :

- 1) Όλα τα φυσικά πρόσωπα που υπόκεινται στην κρατική εξουσία, δηλαδή όχι μόνο οι υπήκοοι του κράτους, αλλά και οι αλλοδαποί που διαμένουν στην χώρα του. Ορισμένα όμως ατομικά δικαιώματα συνηθίζεται να μη διασφαλίζονται για τους αλλοδαπούς. Έτσι κατά το ισχύον Σύνταγμα, τα δικαιώματα π.χ. συναθροίσεων και συνεταιρισμού (άρθρα 11 και 12) προστατεύονται μόνο για τους Έλληνες. Άρα η άσκησή τους από αλλοδαπούς μπορεί να αποκλεισθεί σε πρόσθετους περιορισμούς. Επίσης ορισμένες κατηγορίες πολιτών, που είναι ενταγμένοι στον κρατικό μηχανισμό και υπόκεινται σε ειδική σχέση εξουσιοδότησης (στρατιωτικοί, δικαστικοί, δημόσιοι υπάλληλοι) έχουν κάπως περιορισμένα ατομικά δικαιώματα.
- 2) Και τα νομικά πρόσωπα είναι φορείς των ατομικών δικαιωμάτων, υπό την προϋπόθεση ότι τούτο συμβιβάζεται προς τη φύση τους. Πρόκειται ειδικότερα, για τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και μάλιστα τα ημεδαπά. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να θεωρηθούν ως υποκείμενα των συνταγματικών προστατευόμενων ατομικών δικαιωμάτων όχι μόνο τα κατ'ακριβολογία νομικά πρόσωπα, αλλά και οι χωρίς νομική προσωπικότητα ενώσεις προσώπων, καθώς και οι εν γένει ομάδες που έχουν κάποια νομική υπόσταση. Διότι με την οικονομική, ταξική και τεχνολογική δομή της σύγχρονης κοινωνίας, στην οποία οι άνθρωποι υπάρχουν και ενεργούν όχι τόσο σαν άτομα, όσο συλλογικά, σαν μέλη ομάδων, η συνταγματική προστασία των ατομικών ελευθεριών θα κατανοούσε ανεπαρκής, αν περιοριζόταν μόνο στα φυσικά πρόσωπα και δεν περιλάμβανε και τις ομάδες, στις οποίες αυτά είναι οποσδήποτε ενταγμένα και μέσω των οποίων ιδίως ενεργούν.

Οι ατομικές ελευθερίες δεν ήταν ανέκαθεν κατοχυρωμένες συνταγματικά ούτε καν νομικά αναγνωρισμένες και υπαρκτές. Η προστασία αυτών είναι ιστορικό επίτευγμα των τριών ιδίως τελευταίων αιώνων.

Εάν στην αρχαιότητα, ιδίως την ελληνική των κλασικών χρόνων, υπήρχε αναμφισβήτητη ελευθερία, αυτό συνέβαινε σε ένα πολύ περιορισμένο κύκλο ανθρώπων: όσων είχαν την ιδιότητα του πολίτη. Η δε ατομική ελευθερία περιλαμβανόταν στην επικρατούσα πολιτική ελευθερία, η οποία όμως ήταν ανύπαρκτη για το μέγιστο μέρος του πληθυσμού (δούλους, μέτοικους κ.λ.π.) δεδομένου άλλωστε ότι οι κοινωνίες της εποχής εκείνης ήταν θεμελιωμένες στο δουλοκτητικό καθεστώς. Αλλά και για τους πολίτες η ατομική ελευθερία ήταν μάλλον μια πραγματική κατάσταση, που απέρρεε από την ιδιότητα που είχαν ως πολίτες. Νομικά όμως οι ατομικές ελευθερίες δεν ήταν κατοχυρωμένες: δεν υπήρχαν θεσπισμένοι νομικοί περιορισμοί στην άσκηση της κρατικής εξουσίας απέναντι του ατόμου. Άλλωστε τέτοιοι περιορισμοί φαίνονταν άχρηστοι, δεδομένου ότι οι πολίτες συμμετέχοντας και μάλιστα άμεσα στην άσκηση της εξουσίας, δεν είχαν λόγο να επιδιώξουν την προστασία τους απέναντί της. Η διάκριση μεταξύ "ιδιωτικής κοινωνίας" και "πολιτικής κοινωνίας" θα διαμορφωθεί πολύ αργότερα, μετά τον μεσαίωνα.

Η νομική προστασία των ατομικών ελευθεριών αποτελεί ιστορικό επίτευγμα των νεώτερων χρόνων, στις χώρες ιδίως της Δυτικής Ευρώπης. Η διεκδίκησή τους συνδέθηκε με τους αγώνες για την χειραφέτηση αρχικά από την καταθλιπτική επιρροή της Εκκλησίας και, στην συνέχεια για την προστασία των εν γένει υ-

πηκών των μοναρχών από τις αυθαιρεσίες της απολυταρχικής εξουσίας.

Διατάξεις προστατευτικές των ατομικών ελευθεριών θεσπίστηκαν, στους νεώτερους χρόνους, για πρώτη φορά στην Αγγλία, αρχίζοντας από την Magna Charta του 1215, και ιδίως κατά τον 17ο αιώνα με ορισμένα βασικά νομικά κείμενα: Petition of rights του 1629, Habeas corpus act του 1679, Bill of rights του 1689.

Τα πρώτα Συντάγματα καταρτίστηκαν κατά την αμερικανική επανάσταση (1776) και στην συνέχεια με την Γαλλική επανάσταση (1789). Η κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων συνεχίστηκε και επεκτάθηκε στο πλαίσιο των Συνταγμάτων των διαφόρων κρατών της Ευρώπης, κατά τον 19ο αιώνα και τον 20ο.

Στα Συντάγματα αυτά, καταγράφηκαν οι νομικοί κανόνες, βάσει των οποίων είναι "συντεταγμένο" το κράτος, δηλαδή οι κανόνες δικαίου που ρυθμίζουν κατά βάση την συγκρότηση και την άσκηση της κρατικής εξουσίας. Αυτό υπήρξε μια πρώτη εγγύηση για τους αρχόμενους σε σχέση με την μέχρι τότε νομικά αδέσμευτη άσκηση εξουσίας εκ μέρους των μοναρχών.

Ειδικότερα μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1939-1945) που έληξε με την ήττα των φασιστικών και ναζιστικών δικτατορικών καθεστώτων, η μέριμνα για την προστασία των ατομικών ελευθεριών, που αποτελούσαν ως τότε αντικείμενο ρύθμισης του εσωτερικού δικαίου των καθέκαστα κρατών, επεκτάθηκε στο διεθνές επίπεδο. Το 1948 ψηφίζεται από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (με 48 ψήφους και 8 αποχές) η "Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων". Το 1950 τα μέλη

του Συμβουλίου της Ευρώπης συνάπτουν την (ευρωπαϊκή) "Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών", γνωστή ως Σύμβαση της Ρώμης, που συμπληρώθηκε με το "πρόσθετο πρωτόκολλο" που υπογράφηκε στο Παρίσι το 1952. Τα δύο αυτά κείμενα επικυρώθηκαν από την Ελλάδα, και ισχύουν ως εσωτερικό δίκαιο, με τον νόμο 2329/1953 και ξανά, μετά την πτώση της δικτατορίας με το νομοθετικό διάταγμα 53/1974.

Το 1966 υιοθετούνται ομόμοινα απ'τη Γενική Συνέλευση των Ενωμένων Εθνών, δύο Σύμφωνα: ένα για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, και ένα για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (αυτά τα Σύμφωνα τέθηκαν σε ισχύ, το πρώτο στις 3-1-1975, το δε δεύτερο στις 23-3-1976). Επίσης στις 1-8-1975, υπογράφεται η Τελική Πράξη του Ελσίνκι.

Στην Ελλάδα, όλα τα Συντάγματα που ίσχυσαν κατά καιρούς, από το 1822 μέχρι σήμερα, περιείχαν διατάξεις προστατευτικές των ατομικών δικαιωμάτων.

Το ίδιο συμβαίνει και με το σήμερα ισχύον Σύνταγμα του 1975, το οποίο μάλιστα περιέχει και μια νέα γενική διάταξη στο άρθρο 25 παρ. 1 που ορίζει ότι "τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, τελούν υπό την εγγύησιν του κράτους".

Η θέσπιση Συνταγμάτων, και η μέσω αυτών διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών, είναι συνηφασμένη με την κοινωνικοοικονομική εξέλιξη. Καθιερώθηκαν την εποχή που η αστική τάξη ανέβαινε κοινωνικά και πολιτικά και διαπίστωνε ότι η απολυταρχική άσκηση της εξουσίας των μοναρχών και των αριστοκρατών, οι φραγ-

μοί που υπήρχαν στις δομές της φεουδαρχικής κοινωνίας (με κλειστά επαγγέλματα και τις διάφορες συντεχνίες) και στην διακίνηση των οικονομικών αγαθών, τα προνόμια και οι νομικές ανισότητες, παρεμπόδιζαν την ανάπτυξη του εμπορίου και την οικονομική πρόοδο γενικά, ενώ το κεφάλαιο, που είχε αρχίσει να συσσωρεύεται, βρισκόταν νομικά ανυπεράσπιστο απέναντι στην αυθαιρεσία της απολυταρχικής εξουσίας. Επόμενο ήταν, λοιπόν, να διεκδικήσουν οι αστοί την απελευθέρωση των συναλλαγών από τα δεσμά των φεουδαρχικών σχέσεων και των συντεχνιακών περιορισμών. Το σύνθημα τους ήταν προστασία της ελευθερίας και της ιδιοκτησίας. Επρόκειτο μάλλον για την ελευθερία της ιδιοκτησίας που κατέληξε στην ιδιοκτησία της ελευθερίας.

Ύστερα από την βιομηχανική επανάσταση που άρχισε στην Αγγλία τον 18ο αιώνα, η αστική τάξη αποκατά οικονομική δύναμη, ενώ η παρακμάζουσα φεουδαρχία και η μοναρχία διατηρούσαν ακόμα την πολιτική δύναμη. Το ιστορικό αίτημα της εποχής ήταν το εξής: α) Βασικά, έπρεπε να οργανωθεί ορθολογικά η κρατική εξουσία, να θεσπιστούν νομικοί κανόνες που να ρυθμίζουν την άσκησή της και οι κανόνες αυτοί να καταγραφούν σε κείμενα πάγια, ώστε να είναι σαφείς, σταθεροί και εύκολα γνωστοί, τόσο στους άρχοντες όσο και στους αρχόμενους.

Σύμφωνα με τους νομικούς αυτούς κανόνες, έπρεπε η κρατική εξουσία, αυτοδεσμευόμενη, να απέχει από επεμβάσεις σε ορισμένη σφαίρα ελεύθερης ύπαρξης και δράσης του ατόμου, δηλαδή να διασφαλίζει ατομικά δικαιώματα· έτσι η οικονομία της αγοράς -διεπόμενη από την "ιδιωτική πρωτοβουλία" και την

"ελευθερία των συμβάσεων" μεταξύ ιδιοκτητών εμπορευμάτων (άσχετα αν από τη μία μεριά είναι οι κύριοι των μέσων παραγωγής και από την άλλη οι κύριοι απλώς της εργατικής τους δύναμης) - μπορεί να λειτουργεί ανεμπόδιστα με ελευθερία και ισότητα. β) Παράλληλα, η αστική τάξη διεκδίκησε συμμετοχή στην άσκηση της εξουσίας. Η συμμετοχή αυτή καθιερώθηκε ιδίως με το αντιπροσωπευτικό σύστημα και ειδικότερα με το θεσμό του Κοινοβουλίου, στο οποίο οι κυρίαρχες τάξεις εξασφάλισαν το μονοπώλιο της εκπροσώπησης με την καθιέρωση της "περιορισμένης ψήφου" (βάσει προσόντων περιουσίας), κρατώντας στο περιθώριο του πολιτικού βίου τις λαϊκές μάζες. Η ελευθερία καθιερώθηκε λοιπόν με διττό τρόπο: αφενός μεν σαν αυτονομία, με την αποχή της κρατικής εξουσίας από επεμβάσεις (ατομική ελευθερία), αφ'ετέρου, δε σαν συμμετοχή στην άσκηση κρατικής εξουσίας (πολιτική ελευθερία).

Έτσι η αστική τάξη, που είχε γίνει οικονομικά κυρίαρχη έγινε και πολιτικά κυρίαρχη σε ένα συνασπισμό εξουσίας μαζί με την αριστοκρατία των παλαιών φεουδαρχών. Τα ατομικά δικαιώματα υπηρξαν ιστορική κατάκτηση του αστικού φιλελευθερισμού.

Η θεωρία του αστικού φιλελευθερισμού για τα ατομικά δικαιώματα προϋποθέτει λογικά και συνθέπαιγεται την διάσπαση του ανθρώπου σε πολίτη και σε ιδιώτη, ταυτίζει δε το άτομο με τον αστό "κύριο" (ιδιοκτήτη).

Η αντίληψη αυτή ξεκινάει από μια απόλυτη διάκριση ανάμεσα στην πολιτική και στην οικονομία. Αυτή η διάκριση μεταξύ κράτους (πολιτικής κοινωνίας) και (ιδιωτικής) κοινω-

που είχε επισημανθεί ήδη από τον Hegel, θεωρήθηκε από τον Marx σαν βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των αστικών κοινωνικών σχηματισμών. Στην λεγόμενη ιδιωτική κοινωνία υπάρχουν οι συγκεκριμένοι άνθρωποι που, συνάπτοντας βασικά οικονομικές σχέσεις (παραγωγής, ανταλλαγής, κυκλοφορίας των οικονομικών αγαθών) λειτουργούν σαν εγωϊστικά άτομα, κινούμενα από τις προσωπικές τους ανάγκες, τα ιδιωτικά τους συμφέροντα και τις αντίστοιχες ιδεολογίες. Στην πολιτική κοινωνία που νοείται ως σύνολο νομικοπολιτικών θεσμών του κρατικού καταναγκαστικού μηχανισμού, ο άνθρωπος αντιμετωπίζεται αφηρημένα, σαν εν γένει πολίτης, μέλος του κοινωνικού συνόλου. Όμως η σύνδεσή του με το σύνολο αποτελεί την κατάληξη της ατομικής του δραστηριότητας και όχι την αφετηρία της. Ο άνθρωπος γίνεται "ζών πολιτικών" αφού πρώτα υπάρξει ως "ζών ιδιωτικών".

Στην πολιτική κοινωνία ο άνθρωπος γίνεται δεκτός σαν οντότητα συμβατική και αποπροσωποποιημένη, άσχετα από κοινωνικούς προσδιορισμούς (εργοδότης ή εργάτης, πλούσιος ή φτωχός κ.λ.π.) και άσχετα με προσωπικές ιδιότητες (έξυπνος, μορφωμένος, ικανός, ανίκανος, ξανθός ή μελαχρινός) χωρίς πάθη και εγωισμούς, ον λογικό που δρα για το γενικό καλό.

Έκφραση αυτής της αντιπαράθεσης μεταξύ ιδιωτικής και πολιτικής κοινωνίας είναι και η διάταξη της ύλης των Συνταγμάτων, όπου ρυθμίζονται συνήθως, χωριστά, σε ένα πρώτο μεν μέρος τα ατομικά ή και τα κοινωνικά δικαιώματα (σχέσεις μεταξύ ιδιωτικής και πολιτικής κοινωνίας) και σε

ένα δεύτερο η οργάνωση της κρατικής εξουσίας (πολιτικής κοινωνίας) καθεαυτήν.

Το γεγονός ότι η νομική κατοχύρωση των ατομικών ελευθεριών συνδέθηκε σε μια ιστορική φάση, με τον αστικό φελελευθερισμό καιμάλιστα με την ατομικιστική μορφή του, που αποκλήθηκε "κτητικός ατομικισμός" δεν μειώνει την σημασία τους σαν ιστορική κατάκτηση.

Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

Κατά το Σύνταγμα, όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης των φιλοσοφικών, θρησκευτικών και πολιτικών πεποιθήσεών τους. Ακόμη από το άρθρο 14 §1 σε συνδυασμό με το άρθρο 15 §2 απορρέει αναμφίβολα, όχι μόνο το ειδικότερο δικαίωμα μεταδόσεως πληροφοριών, δηλαδή θετικές ενέργειες προς παροχή πληροφοριών σε τρίτους, αλλά και το δικαίωμα να μπορεί κανείς ο ίδιος να έχει ικανοποιητική πληροφόρηση μέσω πηγών που πρέπει να είναι γενικά προσιτές στο κοινό. Το δικαίωμα στην πληροφόρηση θα μπορούσε να συναχθεί και απ' το άρθρο 5 § 1.

Το τελευταίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και σαν κοινωνικό δικαίωμα, με την έννοια της αξίωσης, όχι βέβαια αχώριστη, κατά του κράτους, ώστε αυτό με θετικές ενέργειες, όπως είναι οι τακτικές ανακοινώσεις από τον τύπο, ηλεκτρονικό ή γραπτό, να ενημερώνει τους πολίτες καθημερινώς, για τα γεγονότα εκείνα που ασκούν επιρροή στον δημόσιο βίο της χώρας.

Η ελευθερία της πνευματικής κίνησης δηλαδή η ελευθερία της πνευματικής εκδήλωσης του ατόμου αναγνωρίζεται από το άρθρο 14 του Συντάγματος.

Εδώ ο Συνταγματικός Νομοθέτης έχει επηρεασθεί από τα Ευρωπαϊκά Συντάγματα -Γερμανίας (άρθρο 5), Ιταλίας (άρθρο 21), Βελγίου (άρθρο 18), Ολλανδίας (άρθρο 7) - αλλά και από

την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 19) και την σύμβαση της Ρώμης (άρθρο 10).

Αν γνωρίζουμε ότι ο άνθρωπος ενεργεί ως όν λογικό, και χρησιμοποιεί το στοχασμό και την σκέψη του σε οτιδήποτε κάνει, τότε πρέπει να παραδεχθούμε, ότι η πνευματική ελευθερία, συμπεριλαμβάνει όλες σχεδόν τις ανθρώπινες εκδηλώσεις.

Έτσι λοιπόν είναι δύσκολο να διακρίνουμε όλες τις περιπτώσεις που προβλέπονται και προσατεύονται από την ατομική ελευθερία της πνευματικής κίνησης.

Διδάσκεται ότι ειδικές μορφές αυτής της ελευθερίας τις οποίες διασφαλίζει το Σύνταγμα είναι η ελευθερία του τύπου (άρθρο 14), η θρησκευτική ελευθερία της συνείδησης (άρθρο 13), το απαραβίαστο του απόρρητου των επιστολών (άρθρο 19), η ελευθερία του συνέρχεσθαι (άρθρο 11), και συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 12) και το δικαίωμα του αναφέρεσθαι στις αρχές (άρθρο 10).

Με αυτές τις παραπάνω ελευθερίες θα ασχοληθούμε και στην συνέχεια, γιατί αποτελούν βασικά δικαιώματα του ανθρώπου, όπου μέσα σε ένα δημοκρατικό καθεστώς θέτουν τις προϋποθέσεις για την ελεύθερη και ανεπηρέαστη, στο ποσοστό που αυτό είναι δυνατό, ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, και οδηγούν, έτσι στην πρόοδο της κοινωνίας και του πολιτισμού.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Ιστορική αναδρομή

Σήμερα η ελευθερία του τύπου θεωρείται αυτονόητη αλλά ο δρόμος από την εποχή της ανακάλυψης της τυπογραφίας μέχρι την ελευθερία του τύπου ήταν ανώμαλος και η διάνοιξη του απαίτησε αγώνα εκατοντάδων ετών.

Το ευχάριστο τέρμα της πορείας για την πραγματοποίηση της ελευθεροτυπίας υπηρξε η αστική Επανάσταση και η εδραίωση της Δημοκρατίας.

Από την στιγμή της ανακάλυψης της τυπογραφίας ο τύπος έγινε αντίπαλος κυρίαρχων πνευματικών και πολιτικοοικονομικών δυνάμεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι η αντίθεση και ο ανταγωνισμός μεταξύ κράτους και Εκκλησίας δεν απέβη προς όφελος της ελευθεροτυπίας.

Η ταυτότητα συμφερόντων Εκκλησίας και Κράτους προς απαγόρευση της ελευθεροτυπίας είναι προφανής στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας το 1543 που ο τύπος ήταν κάτω από την απόλυτη κυριαρχία του Βασιλιά.

Χάρη στην ελευθερία κίνησης των ιδεών και της πολιτικής δραστηριότητας τα αστικά στρώματα των πόλεων αξιούσαν τον τύπο, και αυτός ήταν ακριβώς ο λόγος που η Εκκλησία και το Κράτος αρνιόνταν την ελευθεροτυπία.

Οι παραχωρήσεις γίνονταν σταδιακά και κάτω από τη πίεση των μεταβολών των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών.

Η άνοδος της δύναμης των πόλεων, ως αυτόνομων δυ-

νάμεων, επέβαλε την παραδοχή ορισμένων αιτημάτων της αστικής τάξης.

Έτσι ναι μεν παραμένει το σύστημα της αυστηρής λογοκρισίας από το Κράτος και την Εκκλησία, και ο περιορισμός τύπωσης στο Λονδίνο και τα Πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Καίμπριτζ, αλλά καθιερώνεται μια σειρά από διατάξεις για τον τύπο.

Ο διπλός ρόλος του τύπου ως οργάνου αφενός πληροφοριοδότησης και αφετέρου άσκησης δημοσίου ελέγχου, των οποίων συνισταμένη είναι η κοινή γνώμη έγινε αντικείμενο στις περίφημες Junius επιστολές που δημοσιεύθηκαν ανώνυμα το 1769 και το 1772 στην εφημερίδα Public Advertiser και οι οποίες άσκησαν μεγάλη επιρροή στην διαμόρφωση του δικαίου του τύπου.

Η αντίληψη ότι η ελευθεροτυπία αποτελεί αρχή της δημοκρατίας υιοθετήθηκε και από τους θεμελιωτές της αμερικανικής ανεξαρτησίας οι οποίοι θεώρησαν την ελευθεροτυπία σαν πολιτικό δικαίωμα του λαού και όχι σαν απλή επέκταση του ατομικού δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης.

Ε Λ Ε Υ Θ Ε Ρ Ο Τ Υ Π Ι Α

ΓΕΝΙΚΑ

Η ελευθερία του τύπου καθιερώνεται δια του άρθρου 14 του Συντάγματος.

Καθορίζεται η ελευθερία στον καθένα να εκφράζει διαμέσου του τύπου τους στοχασμούς του. Στην επόμενη ακριβώς παράγραφο ορίζεται ότι : "ο τύπος είναι ελεύθερος".

Η επιγραμματική αυτή διατύπωση αποτελεί κατευθυντήριο γραμμή αφενός, και αφετέρου δίκαιο ισχυρό και δεσμευτικό για όλα τα νομοθετικά, δικαιοδοτικά και διοικητικά όργανα.

Το Σύνταγμα αναγνωρίζει στον τύπο ιδιαίτερη θέση και τον περιβάλλει με εγγυήσεις που δεν χορηγεί σε άλλα άτομα, ομάδες ή κοινωνικές δυνάμεις περιορίζοντας την δυνατότητα επέμβασης του κράτους σε στενότερα όρια, αυστηρά καθορισμένα από αυτό.

Ο Συνταγματικός νομοθέτης δίνει στον τύπο ιδιαίτερο βάρος που δικαιολογείται από την σημασία του τύπου αφενός για την πνευματική ζωή και την κίνηση των ιδεών και αφετέρου γιατί αποτελεί διαρθρωτικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος και σπουδαίο παράγοντα της κοινωνικής ζωής.

Ανακύπτει αμέσως μετά το πρόβλημα του προσδιορισμού της έννοιας της ελευθεροτυπίας. Ο ενοιολογικός καθορισμός αποτελεί έργο της επιστήμης.

Η Γερμανική θεωρία δέχεται ομόφωνα πως η ελευθεροτυπία νοείται και σαν υλική και σαν τυπική ελευθερία. Την διάκριση αυτή δεχόμαστε και για το Ελληνικό Σύνταγμα.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΥΛΙΚΗ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Λέγοντας υλική ελευθεροτυπία εννοούμε την ελευθερία του περιεχομένου των εντύπων, την μη θέση περιορισμών στην ελεύθερη διαμόρφωση και καταχώρηση του περιεχομένου των εντύπων.

Σαν τυπική ελευθεροτυπία νοείται αυτή που προστατεύει το έντυπο σαν σώμα, αυτή που αφορά την ελεύθερη διακίνηση, κυκλοφορία και διακίνηση, κυκλοφορία και διανομή του εντύπου ως την στιγμή που θα φτάσει στα χέρια του αναγνώστη.

ΥΛΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Αναλυτικότερα η υλική ελευθεροτυπία είναι η δυνατότητα ελευθέρης επιδρασης με την μορφή έκφρασης γνώμης και ειδησιογραφίας. Εξασφαλίζει αυτό ακριβώς το περιεχόμενο των δημοσιευμάτων εφόσον αυτά δεν εμπίπτουν στους περιορισμούς του άρθρου 14 του Συντάγματος.

Η υλική ελευθεροτυπία περιλαμβάνει:

- α) Την ελευθερία έκφρασης γνώμης
- β) Την ελευθερία πληροφοριών

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΓΝΩΜΗΣ

Το άρθρο 14 αναφέρει: "Έκαστος δύναται να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, εγγράφως και δια του τύπου τους στοχασμούς του".

Η έκφραση γνώμης δια του τύπου έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία από κάθε είδους διατύπωση. Και αυτό συμβαίνει για-

τί η γνώμη διασπά τα περιορισμένα όρια της απλής ανακοίνωσης. Η γνώμη παύει να έχει ατομικό χαρακτήρα αλλά αποκτά δημοσιότητα με αποτέλεσμα να έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και επιρροή.

Το Σύνταγμα προστατεύει την δημοσίευση προφορική και έγγραφη του στοχασμού, προστατεύει επομένως την εξωτερική, την έκφραση των σκέψεων. Ο στοχασμός όμως ως απλός συλλογισμός διανόηση και σκέψη εφόσον δεν εκφράζεται και παραπέρα καθαρά εσωτερική υπόθεση βεβαίως δεν είναι δυνατό να αποτελέσει αντικείμενο συνταγματικής προστασίας.

Επίσης η ελευθεροτυπία περιλαμβάνει και το δικαίωμα της ανωνυμίας.

Η ανωνυμία δίνει την ευχέρεια του ελεύθερου χειρισμού των θεμάτων, συγκεντρώνει το ενδιαφέρον στην ουσία του κειμένου, και όχι στην προσωπικότητα αυτού που γράφει. Η ανωνυμία επίσης εξασφαλίζει στην εφημερίδα την δυνατότητα τήρησης μιας γενικότερης γνώμης που δεν θα στηρίζεται στις απόψεις αυστήρα των συντακτών. Η ανωνυμία δίνει μια νέα πνοή στην εφημερίδα και δημιουργεί ενδιαφέρον για την αναγνώστη.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Το Σύνταγμα δεν αναφέρεται ειδικά στην ελευθερία πληροφοριοδότησης. Με την φράση όμως "ο τύπος είναι ελεύθερος" καλύπτεται όλος ο δημοσιογραφικός τομέας. Ο τύπος φυσικά θα έμενε χωρίς αντικείμενο εάν έλειπαν οι πληροφορίες.

Στην Ελληνική επιστήμη δεν γίνεται διάκριση μετα-

ξύ πληροφοριοδότησης και προσπορισμού πληροφοριών. Λογικά η γενική διατύπωση του Συντάγματος περιλαμβάνει και την ελευθερία άντλησης πληροφοριών γιατί αν δεν υπήρχε, δεν θα ήταν δυνατό να εκπληρώσει ο τύπος την αποστολή του.

Η ελευθερία των πληροφοριών δημιουργεί δικαίωμα του τύπου αλλά και υποχρέωση των αρχών και των οποιοδήποτε υπηρεσιών να παρέχουν πληροφορίες εκτός αν έχουν βέβαια εμπιστευτικό χαρακτήρα. Εμπιστευτικόχαρακτήρα έχουν οι πληροφορίες κρατικών συμφερόντων όπως π.χ. συμφέροντα άμυνας, ασφαλείας, υποχρέωσης εχεμύθειας των υπαλλήλων, εξωτερικής πολιτικής του κράτους κ.λ.π. Σε περίπτωση όμως δημοσίευσης τέτοιου είδους πληροφοριών τίθεται θέμα απόδειξης του κατά πόσο πρόκειται στην συγκεκριμένη περίπτωση για εμπιστευτική πληροφορία. Ισχύει γενικώς ο κανόνας "ότι δημοσιεύσει τις , δημοσιεύει επί ιδίω κινδύνω".

Το δικαίωμα κάθε ατόμου προς αναζήτηση, άντληση και μετάδοση ειδήσεων, γνώμων και απόψεων δια μέσου οποιουδήποτε μέσου έκφρασης κατοχυρώνεται και διεθνώς με την Ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το δικαίωμα αναζήτησης πηγών και πληροφοριών καθώς και η αναμετάδοση των κάθε είδους ειδήσεων αναγνωρίζεται όχι μόνο στους υπηκόους μιας χώρας αλλά σε όλους ανεξαιρέτως ιθαγένειας.

ΤΥΠΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Η τυπική ελευθεροτυπία συνίσταται στην προστασία του τύπου στο σύνολό του. Είναι η κατάσταση εκείνη της ελευθερίας που εξασφαλίζει όχι απλώς το περιεχόμενο ενός δημοσιεύμα-

τος, αλλά την εφημερίδα ή το περιοδικό σαν οργάνωση και σαν περιεχόμενο του εντύπου στο σύνολό του μέχρι δηλαδή και της μικρότερης διαφήμισης. Η τυπική ελευθεροτυπία προστατεύει την εφημερίδα από κάθε εξωτερική επέμβαση ανεξάρτητα όμως του περιεχομένου των επί μέρους δημοσιευμάτων.

Η συνταγματική προστασία είχε αρχικά την μορφή της απαγόρευσης της λογοκρισίας, αργότερα όμως διευρύνθηκε:

α) Απαγόρευση λογοκρισίας

Το άρθρο 14 αναφέρει "η λογοκρισία ως και παν άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύεται". Είναι προφανές λοιπόν ότι κάθε μέσο δια του οποίου ασκείται έλεγχος ή και απλή πίεση είναι αντισυνταγματικό.

Η λογοκρισία απαγορεύεται γενικά είτε με την μορφή ελέγχου της γνώμης είτε ελέγχου των ειδήσεων. Το Σύνταγμα αντίκειται όχι μόνο στα άμεσα ή έμμεσα μέτρα που οδηγούν στην καθιέρωση προληπτικής ή κατασταλτικής λογοκρισίας, αλλά και σε κάθε είδους συστάσεις που αφορούν την επιλογή και τον τρόπο διατύπωσης των ειδήσεων.

β) Απαγόρευση κατάσχεσης

Το άρθρο 14 απαγορεύει "την κατάσχεση εφημερίδας και άλλων εντύπων διατριβών είτε προ της δημοσιεύσεως είτε μετ' αυτήν".

Επιτρέπεται μόνο η κατάσχεση εντύπων και εφημερίδων κάτω από ορισμένες καθορισμένες προϋποθέσεις που θα αναφέρουμε παρακάτω.

γ) Απαγόρευση κρατικών ή διοικητικών επεμβάσεων στην κυκλοφορία του τύπου

Σύμφωνα με το άρθρο 14 απαγορεύονται επεμβάσεις

δια των οποίων δημιουργούνται προσκόμματα στην διανομή, την κυκλοφορία και την τοιχοκόληση εντύπων.

Είναι επίσης αντισυνταγματική κάθε γενική απαγόρευση που αφορά την διανομή εντύπων δια των ταχυδρομείων αποστολής.

Επίσης αντισυνταγματικοί είναι και οι περιορισμοί που εξαρτούν την ίδρυση πρακτορείου από άδεια της αρχής και οι διατάξεις που επιτρέπουν τον γενικό έλεγχο των επιχειρήσεων πρακτορείων χωρίς να καθορίζουν την φύση του ελέγχου.

δ) Απαγόρευση κρατικών επεμβάσεων στην σύσταση και λειτουργία των επιχειρήσεων τύπου

Αντίκειται στο Σύνταγμα κάθε είδους περιορισμοί που αφορούν την έκδοση, το δημοσιογραφικό επάγγελμα ή την επιχειρηματική δραστηριότητα.

Η έκδοση είναι ελεύθερη χωρίς αμφισβήτηση παρά τις διατυπωμένες κατά καιρούς αντίθετες απόψεις και επικρίσεις κατά της ιδιωτικής επιχείρησης τύπου.

Αποκλείεται από το Σύνταγμα η επιβολή ειδικών φόρων ή ειδικών οικονομικών επιβαρύνσεων στον τύπο.

ε) Καθιέρωση ειδικής διαδικασίας

Το Σύνταγμα καθορίζει ειδική διαδικασία για τα αδικήματα του τύπου εφόσον αυτά δεν αφορούν τον ιδιωτικό βίο δημόσιων προσώπων.

Πρόκειται για μια πρόσθετη κατοχύρωση της τυπικής ελευθεροτυπίας δεδομένου ότι τα μικτά ορκωτά δικαστήρια δημιουργούν προϋποθέσεις διασφάλισης αντικειμενικής κρίσης

με την ανάμιξη του λαϊκού στοιχείου που εκφράζει τις απόψεις της κοινής γνώμης. Αυτό βεβαιώνεται από το γεγονός ότι υπάρχει πλειοψηφία ενόρκων έναντι τακτικών δικαστών στην σύνθεση του δικαστηρίου.

Προϋπόθεση της εισαγωγής ενός αδικήματος στα μικτά ορκωτά δικαστήρια είναι το στοιχείο της μη αποκλειστικής αναφοράς στον ιδιωτικό βίο του αδικηθέντος.

Άρα ενδιαφέρει ο δημόσιος βίος όχι μόνο δημοσίων προσώπων αλλά και ιδιωτών εφόσον βέβαια εκτελούν δημόσια αποστολή δηλαδή βουλευτές, ένορκοι, μέλη εφορευτικής επιτροπής κ.λ.π.

στ) Θετικές μορφές κατοχύρωσης της τυπικής ελευθεροτυπίας

Μεγάλης σημασίας μέτρο για την εξασφάλιση της τυπικής ελευθεροτυπίας είναι η χορήγηση δημοσιογραφικού χαρτιού.

Τα θέματα που ανακύπτουν ως προς παραβάσεις κυρώσεις, ίσους όρους ανταγωνισμού μεταξύ των διαφόρων δημοσιογραφικών οργάνων δημιουργούν προβλήματα που έχουν μεγάλη πρακτική σημασία.

Από την άποψη διασφάλισης ίσων όρων ανταγωνισμού μεταξύ των εφημερίδων μεγάλης σπουδαιότητας προς όφελος των οικονομικά ασθενέστερων εφημερίδων είναι η επιβολή υποχρεωτική κατώτατης τιμής και η απαγόρευση υπέρβασης ορισμένων ορίων που αφορούν το σχημα και τον αριθμό των σελίδων.

Επίσης θέματα που προστατεύουν την τυπική ελευθε-

ροτυπία είναι διάφορες διευκολύνσεις , απαλλαγές και παροχές που δίνονται στους εκδότες και στους δημοσιογράφους καθώς και η ενισχυμένη προστασία που έχουν οι εργάτες τύπου.

ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Η ελευθερία του τύπου προστατεύεται από το Σύνταγμα, γιατί επιτελεί σημαντικό έργο πληροφοριοδότησης κριτικής, και διαπαιδαγώγησης, ελέγχου, ψυχαγωγίας.

1) ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

Η πληροφοριοδότηση αποτελεί στοιχείο αναγκαίο για την δημοκρατική μορφή του πολιτεύματος, γιατί ο πολίτης καλείται, να κρίνει, να αποφασίζει για τα θέματα της δημόσιας ζωής το οποίο δεν θα ήταν εφικτό χωρίς την κατατάπισηγια την τρέχουσα κατάσταση.

Η συγκέντρωση πληροφοριών σε διεθνή κλίμακα είναι δυνατή μόνο δια του τύπου.

Η πληροφοριοδότηση δεν εξαντλείται στην απλή ειδησιογραφία αλλά αναφέρεται και στα ποικίλα σχόλια τα οποία λόγω της τεράστιας έκτασης των ειδικότερων τομέων διευκολύνουν τον προσανατολισμό του αναγνώστη στην κατανόηση των φαινομένων της δημόσιας ζωής.

2) ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ

Η κριτική σε όλες τις εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής αποτελεί σοβαρότατη αποστολή του τύπου και λειτουργικό στοιχείο της δημοκρατίας γιατί δίνει την δυνατότητα ελεύθερης αξιολόγησης που είναι αναγκαία για την διαφώτιση, του κοινού.

Είναι προφανής η σημασία του τύπου από άποψη διαπαιδαγώγησης και μόρφωσης, αν ληφθεί υπ'όψιν ότι η πνευματική

τροφή του μεγάλου μέρους του πληθυσμού λαμβάνεται από τις εφημερίδες.

3) ΕΛΕΓΧΟΣ

Ο τύπος αποτελεί σήμερα το ισχυρότερο όργανο ελέγχου του κράτους. Ο ρόλος αυτός αναφέρεται αρχικά στην προστασία δικαιωμάτων του ατόμου και έπειτα στην προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Ο τύπος παραμένει ως η μόνη δυνατότητα ελέγχου της παρασηνιακής περιοχής στην οποία παίρνουν μέρος οι ουσιαστικές ζυμώσεις και διαμορφώνεται το πλέγμα των κοινωνικών δυνάμεων.

Μόνο ένας απόλυτα ελεύθερος τύπος είναι σε θέση να παρακολουθεί, να φωτίζει, να ελέγχει το χώρο της δημοσιότητας στον οποίο συγκρούονται συμφέροντα και βρίσκονται λύσεις για διάφορα προβλήματα.

4) ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

Μια από τις λειτουργίες του τύπου είναι φυσικά η ψυχαγωγία.

Πέρα από τον καθαρά ειδησιογραφικό χαρακτήρα, ο τύπος έχει και ψυχαγωγικό χαρακτήρα, επειδή ακριβώς στρέφεται και σε θέματα όπως τα σπορ, η κοσμική κίνηση, τα κοινωνικά επεισόδια κ.λ.π.

5) ΟΡΓΑΝΟ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΘΕΛΗΣΗΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Ο τύπος είναι όργανο του κοινού αλλά και θεσμός του

πολιτεύματος. Ο τύπος βρίσκεται στην υπηρεσία της αποστολής που έχει τεράστια σημασία για την λειτουργία του δημοκρατικού καθεστώτος.

Το Σύνταγμα βέβαια με το άρθρο 14 δεν αναθέτει ακριβώς στον τύπο τέτοια αποστολή αλλά αποτελεί αναφερίετο τμήμα των διαδικασιών αυτών που οδηγούν στο σχηματισμό πολιτικής θέλησης του λαού. Οι διαδικασίες αυτές συνιστούν θεμελιώδη προϋποθεση φιλελεύθερου πολιτεύματος.

Η έκφραση πολιτικής γνώμης διαμέσου του τύπου είναι εκτός από έκφραση στοχασμού και έκφραση θέλησης. Αυτό σημαίνει ότι ατομικές αξιολογήσεις γίνονται ομαδικές ή και κοινωνικές και διαμέσου του τρόπου αυτού βοηθείται και η διαδικασία σχηματισμού ομάδων εντός του κοινωνικού συνόλου.

Η ελευθερία του τύπου ως παράγοντας διαμόρφωσης της πλευράς εκείνης της κοινής γνώμης η οποία αναφέρεται στην πολιτική θέληση του συνόλου είναι ανυπολόγιστη ιδιαίτερα σήμερα που το σύστημα μεταβάλλεται από σύστημα εκλογής προσώπου σε σύστημα εκλογής οργανωμένων παρατάξεων.

Δια μέσου του τύπου διαμορφώνεται κοινή γνώμη πολιτικού περιεχομένου και διαπλάθεται η πολιτική θέληση του κοινωνικού συνόλου.

ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Τα αδικήματα του τύπου διακρίνονται σε:

- α) αδικήματα τάξεως ή αστυνομίας του τυπου
- β) αδικήματα που αφορούν το περιεχόμενο του δημοσιεύματος

A. ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ως αδίκημα του τύπου θεωρείται το στρεφόμενο κατά της γενικής φύσης των ρυθμιστικών διατάξεων που αναφέρονται στο Σύνταγμα και τους νόμους του Κράτους.

Τέτοιες διατάξεις είναι:

- Διάταξη που αφορά την υποχρέωση αναγραφής του εκδότη και του υπεύθυνου του τυπογραφείου
- Διάταξη που απαγορεύει την χορήγηση δώρων, χρηματικών βραβείων, βιβλίων και οποιουδήποτε είδους παροχών από τις εφημερίδες
- Διάταξη που αφορά παραβάσεις σχετικά με την τιμή πώλησης εφημερίδων και περιοδικών.
- Διάταξη που αναφέρεται σε παραβάσεις για το σχήμα και τους όρους κυκλοφορίας.

Στις περιπτώσεις αυτές είναι φανερό ότι δεν τίθεται θέμα ελέγχου του πνευματικού περιεχομένου του δημοσιεύματος αλλά τίθεται θέμα παράλειψης ή άλλης πράξης που θεωρείται αξιόποινη και επιφέρει κυρώσεις.

B. ΤΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΟΣ

I. Περιεχόμενο αποδοκιμαστέο

Για να στοιχειοθετήσουμε το αδίκημα που αφορά το περιεχόμενο πρέπει να ξέρουμε τα ακόλουθα στοιχεία.

Αδικήματα με αποδοκιμαστέο περιεχόμενο θεωρούνται:

- 1) Τα δημοσιεύματα εγκληματικού περιεχομένου
- 2) Αυτά που έχουν περιεχόμενο που αντιτίθεται στις διαταγές τάξης
- 3) Αυτά που ασκουν πνευματική μαζική επιρροή που αποδοκιμάζεται από τον νομοθέτη ως αξιόποινη.

II. Η διάδοση του δημοσιεύματος

Το αδίκημα υφίσταται από την στιγμή που θαγίνει η δημοσίευση. Ως δημοσίευση θεωρείται η διανομή, πώληση καθώς και η τοιχοκόλληση κάθε εντύπου.

Συνεπώς αν δεν υπάρξει διάδοση του δημοσιεύματος δεν υπάρχει αδίκημα τύπου.

Αυτό σημαίνει πως δεν συνιστά αδίκημα του τύπου το δημοσίευμα που απευθύνεται σε ορισμένα μόνο άτομα, ούτε δημοσίευμα που είναι καταληπτό (κρυπτογραφημένο) από περιορισμένο κύκλο ατόμων.

ΚΑΤΑΣΧΕΣΗ ΕΝΤΥΠΟΥ

Το άρθρο 14 του Συντάγματος αναφέρει αναλυτικά τις περιπτώσεις στις οποίες επιτρέπεται η κατάσχεση εντύπων. Οι περιπτώσεις αυτές αναφέρονται στις εξής κατηγορίες δημοσιεύματων:

- α) Δημοσιεύματα προσβάλλοντα την χριστιανική θρησκεία
- β) Δημοσιεύματα που προσβάλλουν την δημόσια αιδώς υπόκεινται σε κατάσχεση εφόσον δεν είναι απλώς άσεμνα αλλά προσβάλλουν

καταφανώς την δημόσια αιδώ.

γ) Δημοσιεύματα που προσβάλουν τον ανώτατο άρχοντα και ορισμένα εκ των μελών της οικογενείας του.

δ) Δημοσιεύματα στρεφόμενα κατά της ασφάλειας της χώρας.

Στην τελευταία αυτή κατηγορία υπάγονται σύμφωνα με το άρθρο 14 του Συντάγματος:

1) δημοσιεύματα δια των οποίων αποκαλύπτονται κινήσεις των ενόπλων δυνάμεων ή οχρώσεις της χώρας.

2) δημοσιεύματα προφανώς στασιαστικού περιεχομένου

3) δημοσιεύματα στρεφόμενα κατά της εθνικής ακεραιότητας και

4) δημοσιεύματα αποτελούμενα πρόκληση για διάπραξη του εγκλήματος της έσχατης προδοσίας.

Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Οι περιορισμοί που προκύπτουν από το είδος του συνταγματικού δικαιώματος

Το Συνταγματικό δικαίωμα της ελευθεροτυπίας δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την εκπλήρωση της "δημόσιας" αποστολής του τυπου με γνώμονα το "γενικό καλό".

Τα όρια λοιπόν της αποστολής του τυπου χαράσσονται με μόνο κριτήριο την άσκηση επιρροής σε μια κατάσταση, για το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου.

Η παρέμβαση του τύπου για το γενικό συμφέρον δικαιολογεί συνταγματική προστασία, η οποία προστασία δεν μπορεί να επεκταθεί πέρα από τα όρια των γενικών συμφερόντων.

Φανερό είναι ότι επίσης η λειτουργική αποστολή του τύπου δεν έχει την έννοια μιας στενά "υπηρεσιακής" κρατικής αποστολής, αφού κανείς δεν μπορεί να υποχρεώσει ιδιωτικές επιχειρήσεις να αναλάβουν τέτοια αποστολή, και από την άλλη ελευθερία του τύπου σημαίνει ελευθερία του ενός απέναντι στο κράτος.

Αυτή ακριβώς η θέση δίνει και απάντηση στο ερώτημα αν πρέπει να προστατεύεται συνταγματικά γενικά ο τύπος ή μόνο ο "σοβαρός" τύπος. Μια τέτοια διάκριση ποιοτικής φύσεως δεν δικαιολογείται από το Σύνταγμα και παράλληλα έδινε αφορμές για καταστρατήγηση της ελευθεροτυπίας. Και ο "μη σοβαρός" τύπος προστατεύεται από το Σύνταγμα. Η αντίθετη άποψη (Schneider, Schule, Mangoldt - Kleim) δεν αναγνωρίζει στο λεγόμενο "επαγγελματικό" τύπο συνταγματική προστασία,

πέφτοντας στο σφάλμα να θεωρεί την λειτουργική σημασία του τύπου κρατική αποστολή.

Άλλη βέβαια αντιμετώπιση αρμοζει στην περίπτωση του συγκεκριμένου δημοσιεύματος. Εφ'όσον πρόκειται για δημοσίευμα που γενικά δεν υπηρετεί το συμφέρον της ολό-τητας, έστω και έμμεσα δεν είναι δυνατό να γίνει επίκληση του άρθρου 14 του Σ. Ένας άλλος περιορισμός είναι η υποχρέωση του να γράφεται η αλήθεια. Αυτονόητο είναι ότι η έρευνα για την αλήθεια αποτελεί καθήκον τουτύπου.

Η τήρηση των νόμων του κράτους

Το Σύνταγμα της χώρας μας θέτει ως γενικό περιορισμό την τήρηση των νόμων του κράτους.

Σε αντίθεση μετο Γερμανικό, το οποίο θέτοντας παρόμοιο περιορισμό αναφέρεται στους γενικούς νόμους, δεν κάνει αυτή την διάκριση μεταξύ γενικών και μη γενικών νόμων.

Το ζήτημα πρέπει ωστόσο να εξεταστεί γιατί είναι δυνατό μια ευρεία ερμηνεία του όρου νόμος του κράτους" στην προκειμένη περίπτωση να στραφεί ενάντια στο δικαίωμα ελευθεροτυπίας.

Έδη από την διατύπωση του άρθρου 3 του Συντάγματος "οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου" προκύπτει, ότι όταν ένας νόμος στρέφεται ενάντια σε μια ορισμένη γνώμη, γνώμη που υποστηρίζει μεγάλος ή μικρός αριθμός προσώπων, τότε είναι αντισυνταγματικός, αφού ο καθένας έχει το ίδιο δικαίωμα με οποιουδήποτε άπ'τους πολίτες να εκφράζει την γνώμη του.

Νόμοι επομένως με τους οποίους άμεσα ή έμμεσα δημιουργούνται περιορισμοί της ελευθεροτυπίας, πρέπει να είναι γενικής φύσεως και να μην στοιχειοθετούν ειδικής φύσεως περιορισμούς σχετικούς με την ελευθερία της έκφρασης αλλά περισσότερο να αναφέρονται στη εξασφάλιση της άσκησης άλλων δικαιωμάτων.

Οι νόμοι που δημιουργούν περιορισμούς του συνταγματικού δικαιώματος της ελευθεροτυπίας, πρέπει να είναι νόμοι, οι οποίοι προστατεύουν κάποιο ορισμένο αγαθό, αντικειμενικά αναγνωρισμένο, νόμοι που δεν στρέφονται στο αγαθό της ελευθερίας της γνώμης.

Σαν νόμοι του Κράτους δεν θεωρούνται μόνο εκείνοι οι οποίοι δημιουργούν περιορισμούς προς όφελος του κράτους αλλά και εκείνου που αναφέρονται σε ιδιωτικά δίκαια.

Συνταγματική προστασία της νεότητας και ελευθεροτυπία

Το άρθρο 14 του Συντάγματος επιτρέπει την λήψη ιδιαίτερων κατασταλτικών μέτρων για την καταπολέμηση της επικίνδυνης για το ήθος της νεότητας φιλολογίας.

Ο όρος φιλολογία δεν περιλαμβάνει απλά τα γραφτά κείμενα αλλά κάθε είδους δημοσιεύματα όπως παραστάσεις, σχέδια ή εικόνες, αρκεί να πρόκειται για προϊόν του τύπου.

Ακριβώς καθορισμός του χαρακτηριστικού "επικίνδυνα" δημοσιεύματα για την νεότητα δεν έγινε από τον νομοθέτη κι έτσι στην συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει νομικό κενό.

Ο όρος "επικίνδυνα" είναι καινούργιος σε σχέση με το

με το Σύνταγμα του 1927, το οποίο στρεφόταν μόνο ενάντια στην φιλολογία που προσβάλλει τα δημόσια ήθη. Αυτό σημαίνει ότι το Σύνταγμα επεκτείνει την προστασία της νεότητας, αφού η προσβάλλουσα τα δημόσια ήθη φιλολογία δεν αποτελεί μέρος μόνο της επικίνδυνης φιλολογίας. Η επικίνδυνη φιλολογία περιλαμβάνει τα παρακάτω δημοσιεύματα που είναι επικίνδυνα για το ήθος της νεότητας π.χ. κάθε είδους εξύμνηση του εγκλήματος, της αντικοινωνικότητας, των ελαττωμάτων του χαρακτήρα, της ακολασίας κ.λ.π.

Η Επιτροπή του Συνταγματος αναφέρθηκε και στα δημοσιεύματα περιεχομένου "ιδεολογικού", "τα οποία δεν συμβιβάζονται προς την παρ'ημίν παραδεδειγμένην ελληνοχριστιανικήν κλιμάκωσιν των αξιών". Μια τέτοια ανάμιξη όμως του στοιχείου της ιδεολογικότητας και μάλιστα σε μια τόσο γενική διατύπωση αποτελεί απόπειρα άρσης της προστασίας του τύπου.

Το Σύνταγμα επιτρέπει την λήψη μέτρων που έχουν απ'την μια τον χαρακτήρα του ιδιαίτερου και από την άλλη του κατασταλτικού.

Μέτρα ιδιαίτερα ως προς την μορφή, το είδος και την βαρύτητα στον τρόπο με τον οποίο πληρείται ο ειδικός σκοπός της διάταξης.

Μέτρα κατασταλτικά, τα οποία αρχίζουν με την επιβολή ποινικών κυρώσεων μέχρι την άρση ατέλειας του δημοσιογραφικού χαρτιού κατά την κρίση του νομοθέτη πάντα.

Τα μέτρα αυτά δεν μπορούν να επιβληθούν μέσω της διοικητικής οδού αφού οι παραβάσεις συνιστούν στην προκειμέ-

νη περίπτωση αδίκημα του τύπου το οποίο όμως μόνο δικαστικά θα μπορούσε να κριθεί.

Προστασία του ιδιωτικού βίου και
ελευθεροτυπία

Το Σύνταγμα μας με το άρθρο 14 προστατεύει τον ιδιωτικό βίο κάθε προσώπου από επιλήψιμα δημοσιεύματα. Με την διάταξη αυτή το Σύνταγμα θέτει περιορισμούς στην ελευθεροτυπία για χάρη του προσώπου, απαγορεύοντας την δημοσίευση πληροφοριών ή σχολίων που μπορούν να προσβάλουν τα αγαθά του προσώπου. Ποιά όμως είναι στην προκειμένη περίπτωση τα αγαθά αυτά, των οποίων η προσβολή είναι δυνατόν να προσδώσει σ'ένα δημοσίευμα τον χαρακτήρα του "επιλήψιμου";

Επιλήψιμο θα θεωρήσουμε ένα δημοσίευμα ικανό να προσβάλει την τιμή του προσώπου. Λέγοντας τιμή από την μια εννοούμε τον οφειλόμενο σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρεπείας και απ'την άλλη την ιδιαίτερη κοινωνική αξία και εκτίμηση που απολαμβάνει το συγκεκριμένο πρόσωπο. Επομένως κάθε είδους ειδήσεις και σχόλια τα οποία αναφέρονται στην ιδιωτική ζωή από την απόλυτα στενή ατομική περιοχή μέχρι και την επαγγελματική είναι δυνατό να αποτελούν επιλήψιμο δημοσίευμα.

Το Σύνταγμα προστατεύει τον ιδιωτικό βίο όχι όμως και τον δημόσιο. Βέβαια είναι δύσκολο να γίνει ο παραπάνω διαχωρισμός αφού ορισμένες πλευρές του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο. Έτσι κατά κάποιο τρόπο έχουμε "δημοσιοποίηση" σφαιρών, οι οποίες διαφορετικά θα θεωρούνταν ιδιωτικές.

Ο Huber σύμφωνα με την άποψη που επικρατεί στην Ελβετία διακρίνει:

α) Τους ιδιώτες για τους οποίους δεν δικαιολογείται κανένα ενδιαφέρον του κοινού και επομένως η προσωπική τους ζωή δεν αφορά το κοινό

β) Τους δημόσιους λειτουργούς με την ευρεία έννοια, όλους αυτούς δηλαδή οι οποίοι δρουν στα πλαίσια του δημοσίου και πολιτικού βίου. Η ιδιωτική ζωή των προσώπων αυτών επιτρέπει κάτω από ορισμένες συνθήκες συμπεράσματα για την δραστηριότητά τους.

Το δικαίωμα του αναφέρεσθαι

Από το άρθρο 10 § 1 του Συντάγματος απορρέει το συμπέρασμα ότι, αναμφίβολα η αναφορά προς τις αρχές αποτελεί έκφραση της ατομικής και ομαδικής ελευθερίας της πνευματικής κίνησης.

"Έκαστος ή πολλοί ομού έχουν το δικαίωμα, τηρούντες τους νόμους του κράτους, όπως αναφέρονται εγγράφως προς τας αρχάς, υποχρεουμένων εις ταχείαν ενέργειαν επί τη βάσει των κειμένων διατάξεων και εις έγγραφον αιτιολογημένην απάντησιν προς τον αναφερόμενον, κατά τας διατάξεις του νόμου".

Μέσω των διατάξεων αυτών παρέχονται σε κάθε πρόσωπο φυσικό ή νομικό, η δυνατότητα αλλά και τα μέσα (αναφορά), αφού συνειδητοποιήσει ότι τα δικαιώματά του καταπατούνται ή ότι αδικείται κατά οποιονδήποτε τρόπο, να εκφράσει τα παράπονά του προς την Διοίκηση και να έχει την απαίτηση από αυτήν να ικανοποιήσει τα αιτήματά του.

Και εδώ, το νέο Ελληνικό Σύνταγμα έχει δεχθεί επιδράσεις από τα ξένα και ιδιαίτερα από τα Ευρωπαϊκά Συντάγματα. Τις ίδιες περίπου διατάξεις θα συναντήσουμε και στο σύνταγμα της Γερμανίας (άρθρο 17), της Ολλανδίας (άρθρο 8) και του Βελγίου (άρθρο 21).

Του κατά του άρθρο 20 (= 10 Σ. του 1975) του Συντάγματος δικαίωμα του αναφέρεσθαι προς τας αρχάς απολαμβάνουν, ανεξαρτήτως ιθαγενείς, πάντα τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα (Ν.Δ. 796/71).

Το δικαίωμα του αναφέρεσθαι λοιπόν κατοχυρώνεται όχι μόνο υπέρ των ελλήνων αλλά και των αλλοδαπών, καθώς επίσης και υπέρ των νομικών προσώπων και των δημοσίων υπαλλήλων.

Με την ελευθερία του αναφέρεσθαι στις αρχές αναγνωρίζεται δημόσιο εξ υποκειμένου δικαίωμα για θετική ενέργεια της αρχής υπέρ των ημεδαπών και αλλοδαπών φυσικών ή νομικών προσώπων- η οποία μπορεί να αφορά είτε στην προστασία ατομικών, ιδιωτικών ή συλλογικών συμφερόντων, είτε στην αποδοχή εκ μέρους του κράτους μέτρων ή λύσεων, που αφορούν συμφέροντα του λαού ή του κράτους.

Ως αναφορά κατά την έννοια του Συντάγματος εννοείται κάθε έγγραφη αίτηση που απευθύνεται στην Διοίκηση και περιέχει παράπονα για ενέργειες ή παραλείψεις και συγχρόνως αίτημα, έστω έμμεσα, για την ικανοποίηση αυτών .

Κάθε αναφορά πρέπει να παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

- α) Να είναι συντεταγμένη στην ελληνική γλώσσα και υπογεγραμμένη νομίμως.
- β) Να περιέχει το όνομα, το επώνυμο, το όνομα πατρός, το επάγγελμα , την διεύθυνση κατοικίας, τα στοιχεία της αστυνομικής ταυτότητας και σε περίπτωση που δεν υπάρχει αυτή, τα στοιχεία του διαβατηρίου ή κάποιου άλλου επίσημου εγγράφου. Αν πρόκειται για νομικό πρόσωπο, η αναφορά πρέπει να φέρει την νομική φύση, την επωνυμία , την έδρα και τη νόμιμο εκπροσώπηση του.
- γ) Να φέρει τέλη χαρτοσήμου ή άλλα ένσημα.

Αν η αναφορά υποβληθεί σε αναρμόδια αρχή δεν χάνει τον χαρακτήρα της σαν έκφραση ορισμένου ατομικού δικαιώματος.

Σε τέτοια περίπτωση , η αρχή στην οποία υποβλήθηκε η αναφορά είναι υποχρεωμένη, εντός δέκα ημερών να την διαβιβάσει στην αρμόδια αρχή και να ενημερώσει σχετικά τον αναφερόμενο (άρθρο 4 § 2 ν.δ. 796/71).

Όταν η αρμόδια αρχή λάβει τη αναφορά είναι υποχρεωμένη να απαντήσει "εγγράφως και ητιολογημένως" προς τον αναφερόμενο εντός τριάντα ημερών.

Η προθεσμία όμως αυτή είναι δυνατό να παραταθεί προκειμένου περι υποθέσεων κοινής αρμοδιότητας περισσότερων υπηρεσιών ή όταν με των πραγμάτων απαιτείται ιδιαίτερη μελέτη ή συγκέντρωση στοιχείων.

Κατά το σύνταγμα δεν αποτελούν αναφορά

- α) Η αίτηση περί παροχής πληροφοριών
- β) Η αίτηση για την λήψη πιστοποιητικών
- γ) Η κατά νόμο υποβολή αίτησης για την κίνηση ορισμενης διοικητικής διαδικασίας που τείνει στην έκδοση εκτελεστικής διοικητικής πράξης.
- δ) Κάθε ένδικο μέσον ή διαδικαστική πράξη ενώπιον παντός δικαστηρίου
- ε) Η υπό του νόμου προβλεπόμενη ενδικοφανής προσφυγή

Επίσης έχει προβλεφθεί ότι δεν ασκείται αναφορά κατά των κυβερνητικών πράξεων, αλλά όμως αναφορές δύνανται να απευθύνονται προς τις δικαστικές αρχές , στις περιπτώσεις που αυτές ασκούν διοίκηση.

Εάν ο αρμόδιος υπάλληλος δεν εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του και παραβεί τις διατάξεις του άρθρου 10 ή του Ν.Δ. 796/71 τότε, ανεξάρτητα από την ποινική και την αστική ευθύνη του, συνιστάται και πειθαρχικό αδίκημα που μπορεί να επισύρει και την ποινή της οριστικής παύσης του υπαλλήλου.

Μέσα από την διαδικασία υποβολής των αναφορών προς την Διοίκηση θα πρέπει να διακρίνουμε μια ιδιαίτερη σχέση μεταξύ αρχής και αναφερόμενου.

Όπου ο αναφερόμενος αρχικά επικοινωνεί με την αρχή υποβάλλοντας προς αυτήν τα αιτήματά του για να ολοκληρωθεί κατόπιν η επικοινωνία με την έγγραφο και αιτιολογημένη απάντηση της αρχής, δείγμα ότι έχει λάβει υπόψη και έχει κατανοήσει τις προτάσεις του αναφερόμενου.

Σε αυτήν την σχέση όμως υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί οι οποίοι προβλέπονται από το Σύνταγμα: "Μόνο μετά την κοινοποίησιν της τελικής αποφάσεως, της αρχής, προς την οποίαν απευθύνεται η αναφορά και κατόπιν αδείας ταύτης, επιτρέπεται η διώξις του υποβάλλοντος την αναφοράν δια τυχόν εν αυτή υπάρχουσας παραβάσεις.

Αίτησις πληροφοριών υποχρεού την αρμοδίαν αρχήν εις απάντησιν, εφ'όσον τούτο προβλέπεται υπό του νόμου". (άρθρο 10 §§ 2,3).

Η ελευθερία του αναφέρεσθαι κατοχυρώνεται ενάντια σε κάθε προσπάθεια της αρχής να αποφύγει να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της με το πρόσχημα ότι το περιεχόμενο της αναφοράς συνιστά παράβαση κάποιου νόμου, η οποία επιφέρει την

ανάλογη ευθύνη. Έτσι μόνο μετά την κοινοποίηση της τελικής αποφάσεως της αρχής στην οποία απευθύνεται η αναφορά είναι δυνατό να διωχθεί... ο υποβάλλον για παραβάσεις που τυχόν υπάρχουν σε αυτήν, κατόπιν όμως άδειας της αρχής αυτής.

Το άρθρο 10 συμπληρώνεται και από το άρθρο 69 Σ που προβλέπει τη δυνατότητα υποβολής αναφορών και στην Βουλή, καθώς και από το Ν.Δ. 796/71, περί ασκήσεως του κατά το άρθρο 10 του Συντάγματος δικαιώματος του αναφέρεσθαι. Προηγουμένως ίσχυε ο νόμος 149/1914.

Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι

Το άρθρο 11 του Συντάγματος προβλέπει τα εξής:

" 1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα όπως συνέρχονται ησύχως και αόπλως".

" 2. Μόνον εις τας δημόσιας εν υπαίθρω συναθροίσεις δύναται να παρίστανται η αστυνομία. Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις δύναται να απαγορευτούν δι' ητιολογημένης αποφάσεως της αστυνομικής αρχής, γενικώς μεν αν εκ τούτων, επίκετια σοβαρός κίνδυνος εις την δημοσίαν ασφάλειαν, εις ωρισμένην δε περιοχὴν αν απειλήται σοβαρά διαταραχὴ της κοινωνικοοικονομικῆς ζωῆς, ως νόμος ορίζει".

Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, κατά τα πρότυπα του αγγλοαμερικάνικου και γαλλικού δικαίου, έχει κατοχυρωθεί από όλα σχεδόν τα συντάγματα. Όπως της Ολλανδίας (άρ. 9) της Ιταλίας (άρθρο 17), της Γερμανίας (άρθρο 8) και του Βελγίου (άρθρο 19) από τα οποία έχει επηρεαστεί και το ελληνικό δίκαιο. Διεθνώς προστατεύεται από την Σύμβαση της Ρώμης (1950) στο άρθρο 11 : "Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν του συνέρχεσθαι ειρηνικώς κα εις την ελευθερίαν συνεταιρισμού, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ιδρύσεως μετ' άλλων συνδικάτων και προσχωρήσεις εις συνδικάτα επί σκοπῶ προασπίσεως των συμφερόντων του".

Αλλά και η Οικουμενική Διακήρυξη στο άρθρο 20 §1 προβλέπει : "Έκαστος έχει το δικαίωμα της ελευθερίας του συνέρχεσθαι κα του συνεταιρίζεσθαι δι' ειρηνικούς σκοπούς".

Κατ' έκφραση του Συντάγματος : "Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα όπως συνέρχονται ησύχως και αόπλως".

Με την παραπάνω διάταξη αναγνωρίζεται στους Έλληνες αλλά και στους αλλοδαπούς οι οποίοι όμως είναι δυνατό να περιορισθούν στην άσκησή τους- η ελευθερία των συναθροίσεων.

ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΗ είναι η στον αυτόν τόπο συγκέντρωση πολλών ατόμων, κατόπιν προηγούμενης συνεννόησης για να λάβουν αποφάσεις σε κοινό ζήτημα, ή ζητήματα.

Διακρίνεται σε δημόσια και ιδιωτική.

Ιδιωτική είναι εκείνη που πραγματοποιείται κατ'οίκον ή σε κάποιο άλλο κλειστό χώρο που δεν είναι προσιτός στον καθένα, αλλά στον οποίο προσέρχονται μόνο εκείνοι που έχουν ειδικές ατομικές προσκλήσεις.

Αυτού του είδους οι συναθροίσεις είναι απολύτως ελεύθερες δεν υπόκεινται σε περιορισμούς και ούτε δύνανται να παραβρίσκεται σε αυτές η αστυνομία.

Οι Δημόσιες συναθροίσεις διακρίνονται σε αυτές που γίνονται σε κλειστό χώρο, αλλά που ο καθένας μπορεί να περάσει, έστω και καταβάλλοντας κάποιο εισητήριο, και σε αυτές που γίνονται εν υπαίθρω.

Είναι σημαντικό το ότι το νέο Σύνταγμα -σε αντίθεση με το Σ. του 1952- εξομοιώνει τη δημόσια συνάθροιση σε κλειστό χώρο με την ιδιωτική συνάθροιση, η οποία απολαμβάνει τα ίδια δικαιώματα.

Πρέπει εδώ να ξεχωρίσουμε τη συνάθροιση από την συγκέντρωση η οποία γίνεται για σκοπούς εντελώς διαφορετικούς (π.χ. η διεξαγωγή ενός ποδοσφαιρικού αγώνα και η προσέλευση των φιλάθλων).

Σημασία, αντικείμενο και σκοπός των
συναθροίσεων

Ασφαλώς όλοι καταλαβαίνουμε πόσο μεγάλη είναι η σημασία των συναθροίσεων . Και πρώτα πρώτα γιατί αντιπροσωπεύει μια ατομική ελευθερία που θα μπορούσε να παρομοιαστεί με την ίδια την δημοκρατία.

Ακόμη γνωρίζουμε καλά ότι πολλές από τις αποφάσεις που επηρεάζουν ή που θα επηρεάσουν στο μέλλον κάθε εκδήλωση της ζωής ενός τόπου παίρνονται σε τέτοιες συναθροίσεις.

Και το παρελθόν μας έχει δώσει πλήθος από τέτοια παραδείγματα.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει ίσως να αναφέρουμε την ιδιαίτερη σημασία της ελευθερίας των συναθροίσεων στην οικονομία της χώρας μας.

Γιατί από την φύση τους οι συναθροίσεις μπορούν και επηρεάζουν τις καταστάσεις αλλά και τις εξελίξεις σέ αυτόν τον πολυ σημαντικό τομέα, αλλά το σπουδαιότερο, αποτελούν και το βασικό τρόπο με τον οποίο διοικούνται και οργανώνονται οι χιλιάδες ενώσεις , ομοσπονδίες, συνομοσπονδίες, συνδικάτα κ.λπ που εκτείνουν τις δραστηριότητες τους μέσα στον ελληνικό χώρο.

Αντικείμενο των συναθροίσεων μπορεί να είναι οτιδήποτε είναι δυνατόν να απασχολήσει μια ειδική ομάδα ανθρώπων (σύλλογο, συνομοσπονδία, οργανισμό κ.λ.π.) ή ένα γενικότερο σύνολο.

Σκοπός της συνάθροισης είναι η λήψη ωρισμένων αποφάσεων .

Πολλές φορές όμως αυτό έρχεται σε δεύτερη μοίρα ή και ελλείπει εντελώς , γιατί στην πραγματικότητα οι συναθροίσεις γίνονται για να κινηθούν το ενδιαφέρον, τη προσχή ή και την συμπάθεια ακόμα της κοινής γνώμης μέσω των συνθημάτων και των αιτημάτων που προβάλλονται από αυτές.

Γι' αυτό το λόγο και οι αρχές δεν θα πρέπει να αρνούνται την διεξαγωγή συναθροίσεων στο κέντρο, των πόλεων δίνοντας άδεια μόνο για απομακρυσμένες από αυτό περιοχές.

Θα προσπαθήσουμε τώρα να βρούμε τη σχέση που συνδέει την ελευθερία των συναθροίσεων με την δημοκρατία. Γιατί οι όροι ελευθερία, δικαίωμα και δημοκρατία είναι όροι αλληλένδετοι και άρρηκτα συνδεδεμένοι μεταξύ τους.

Γνωρίζουμε ότι στη δημοκρατία φορέας της πολιτικής εξουσίας και απόλυτος κυριάρχος είναι ο λαός. Από αυτό πηγάζουν όλες οι εξουσίες και αυτός άρχει , είτε κυβερνώντας απ' ευθείας, όπως στις πολιτείες της αρχαίας Ελλάδας, είτε με αντιπροσωπευτικό σύστημα και αντιπροσώπους που εκλέγει ο ίδιος. Άρα η πραγματική εξουσία και δύναμη στο δημοκρατικό πολίτευμα βρίσκεται στο λαό.

Και στις συναθροίσεις όμως βασικό στοιχείο είναι η συνενομημένη από πριν συγκέντρωση του πλήθους σε κάποιο ειδικό χώρο με σκοπό την λήψη αποφάσεων.

Συνήθως μια ομάδα από εκλεγμένα μέλη προεδρεύει της συνάθροισης και φροντίζει για την ομαλή διεξαγωγή της την απόλυτη ευθύνη και εξουσία για την λήψη των αποφάσεων φέρουν τα μέλη της συνάθροισης.

Συγκρίνοντας τις βασικές αρχές των δύο εξεταζόμε-

νων εννοιών καταλήγουμε στο εξής συμπέρασμα. Είναι τέτοια η φύση των συναθροίσεων ώστε μπορούμε να την "ταυτίσουμε" κατά κάποιο τρόπο με την δημοκρατία, διότι και στις δύο περιπτώσεις ο λαός είναι ελευθερος να αποφασίζει ο ίδιος για τα προβλήματα που τον αφορούν και να διαμορφώνει ανάλογα το μέλλον του.

Όμως η εξουσία και η ελευθερία που χρησιμοποιούν οι συναθροίσεις δεν είναι πρωτογενής αλλά δοτή, όπως είπαμε, από το λαό στον ίδιο το λαό πράγμα που αποτελεί και την βάση της δημοκρατίας. Έτσι λοιπόν δεν μπορεί να νοηθεί ελευθερία των συναθροίσεων σε μια χώρα με μη δημοκρατικό πολίτευμα.

Άλλωστε κάθε φορά που έχουμε βίαια ανατροπή του πολιτεύματος αυτού και διαδοχή του από ένα δικτατορικό καθεστώς, το δικαίωμα των συναθροίσεων, η ελευθεροτυπία και το απόρρητο της ανταπόκρισης είναι οι ελευθερίες που πρώτες περιορίζονται ή καταργούνται τελείως.

Ένα ακόμη γεγονός που αποδεικνύει ότι αυτές οι ατομικές ελευθερίες αποτελούν προϋπόθεση αλλά και δυναμικά στοιχεία της δημοκρατίας.

Θα εξετάσουμε παρακάτω την ελευθερία των συναθροίσεων σε σχέση με μια άλλη ελευθερία, της πνευματικής κίνησης.

Αναμφισβήτητα, η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητα της ανεπηρέαστης πνευματικής εκδήλωσης του ατόμου για την κοινωνία, είναι ανεκτίμητα μεγάλη.

Όπως είπε ο Στούαρτ Μιλ "αναγνωρίζουμε την ανά-

γκη της ελευθερίας της γνώμης και της συζήτησης για την πνευματική προκοπή του ανθρώπινου γένους, από την οποία εξαρτιέται η ηθική και η υλική του προκοπή".

Από την άλλη μεριά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι αντιπροσωπεύει το δικαίωμα της διοργάνωσης και της συμμετοχής σε συναθροίσεις.

Λαμβάνοντας υπ' όψη το καθεστώς ελεύθερης σκέψης και έκφρασης που επικρατεί μέσα σ' αυτές -που προστατεύεται και από τις διατάξεις του Συντάγματος- ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τις συναθροίσεις σα μέσο για να έχει καλύτερη πληροφόρηση και για να διεκδικεί αλλά και να θέτει τις βάσεις για καλύτερες συνθήκες είτε στο χώρο εργασίας του είτε στη ζωή του γενικότερα.

Είναι εμφανές λοιπόν ότι οι συναθροίσεις σαν ανθρώπινη εκδήλωση αποτελούν μια ειδικότερη έκφραση της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης.

Μέσα λοιπόν σε αυτές είναι δυνατή η κυκλοφορία πληροφοριών, ιδεών, θέσεων, και απόψεων από και προς όλες τις κατευθύνσεις.

Ακόμη, ο άνθρωπος έτσι αναπτύσσει την προσωπικότητά του, μαθαίνει και γνωρίζει από κοντά τις δημοκρατικές διαδικασίες, ωριμάζει και γίνεται ένας σωστός πολίτης.

Περιορισμοί

"Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα όπως συνέρχονται ησύχως και αόπλως".

Για να θεωρηθεί όμως "άοπλος" μια συνάθροιση πρέπει τα μέλη αυτής όχι μόνο να μην φέρουν όπλα, αλλά ούτε και αντικείμενα τα οποία θα μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν σαν όπλα και να προκαλέσουν μ'αυτά τραύματα.

Τέτοια είναι οι λαστοί, οι αλυσίδες, τα ξύλα, οι πέτρες κ.λ.π.

"Ήσυχος" συνάθροιση δεν είναι αυτή στην οποία δεν ακούγονται συνθήματα, χειροκροτήματα, φωνές, μουσική ή άλλες εκδηλώσεις τουκοινού, αλλά η συνάθροιση που δεν απειλεί τη δημόσια τάξη και ασφάλεια . Δεν μπορεί δηλαδή να χαρακτηρισθεί "ήσυχος" αυτή η οποία είχε από πριν σκοπό ή έγινε αργότερα παράνομη για διάφορους λόγους ή αν σημειώθηκαν σε αυτή πράξεις βίας ή αν επήλθε σύρραξη μεταξύ των μελών της, ή μεταξύ αυτών και τρίτων.

Το Σύνταγμα του 1975 καινοτομεί απέναντι στα παλαιότερα διότι εξομοιώνει τη δημόσια συνάθροιση σε κλειστό χώρο με την ιδιωτική , απαγορεύοντας στην αστυνομία να παραβρίσκεται σε αυτές, επιτρέποντας την παρουσία της μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συγκεντρώσεις. Δεν μπορούμε να πούμε όμως ότι η παρουσία της αστυνομίας εδώ είναι και υποχρεωτική.

Σε περίπτωση που λόντως παραβρίσκονται αστυνομικά όργανα στην συγκέντρωση, θα πρέπει να παρίστανται φορώντας στολή για να διακρίνονται και να ελέγχονται από τα μέλη αυτής.

Βάσει του Συντάγματος οι δημόσιες εν υπαίθρω συγκεντρώσεις είναι δυνατό να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομίας σε δυο περιπτώσεις:

- α) Αν κατά τον προγραμματισμένο χρόνο υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για την δημόσια ασφάλεια (καθολική απαγόρευση)
- β) Αν στον καθορισμένο από τους διοργανωτές της συνάθροισης τόπο ή στον ορισμένο από την αστυνομία τόπο απειλείται σοβαρή διαταραχή της κοινωνικοοικονομικής ζωής, οπότε σε οποιονδήποτε άλλο χώρο η συγκέντρωση μπορεί να πραγματοποιηθεί (περιορισμένη απαγόρευση).

Για να υπάρχει αιτιολογημένη απαγορευτική απόφαση από την αστυνομία πρέπει σε αυτή να υπάρχουν όχι οι αόριστες έννοιες που χρησιμοποιεί το Σύνταγμα αλλά εκείνοι οι ειδικοί λόγοι που εκάστοτε καθιστούν την συνάθροιση μη πραγματοποιήσιμη, δημιουργώντας πράγματι σοβαρούς κινδύνους για την δημόσια ασφάλεια ή αν απειλείται σοβαρή διαταραχή της κοινωνικοοικονομικής ζωής.

Κατ'αυτόν τον τρόπο η ελευθερία του συνέρχεσθαι κατοχυρώνεται ενάντια σε κάθε προσπάθεια των αρχών να απαγορεύσουν την συγκέντρωση προφασιζόμενοι διάφορους ασήμαντους λόγους.

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι

(άρθρο 12)

Είναι η ατομική ελευθερία που παρέχει στους Έλληνες το δικαίωμα να συνιστούν διαρκείας ενώσεις προσώπων που έχουν νομική προσωπικότητα και επιδιώκουν σκοπούς μη κερδοσκοπικούς.

Συνεπώς στο άρθρο 12 υπάγονται τα διάφορα σωματεία (σύλλογοι, ενώσεις, σύνδεσμοι) που επιδιώκουν σκοπούς π.χ. φιλολογικούς, επαγγελματικούς, φιλανθρωπικούς, πολιτικούς, όχι όμως κερδοσκοπικούς ενώ αντίθετα δεν υπάγονται στα άρθρο 12 οι αστικές και εμπορικές εταιρίες (ομόρρυθμος, ετερόρρυθμος, ΕΠΕ, ΑΕ), όπως και οι συνεταιρισμοί του Ν. 602/1915 διότι αποβλέπουν στην πραγματοποίηση κερδών.

Το άρθρο 12 § 1 αναφέρει συγκεκριμένα : "Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα όπως συνιστούν ενώσεις και σωματεία μη κερδοσκοπικού σκοπού, τηρούντες τους νόμους, οίτινες όμως ουδέποτε δύναται να υπαγάγουν την άσκησιν του δικαιώματος τούτου εις προηγούμενης άδειαν".

Παρόμοιες διατάξεις συναντάμε σε πολλά Ευρωπαϊκά Συντάγματα, όπως της Γερμανίας (άρθρο 9), της Ολλανδίας (άρθρο 9), του Βελγίου (άρθρο 20) και της Ιταλίας (άρθρο 18) από τα οποία έχει επηρεαστεί και το ελληνικό σύνταγμα.

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο άρθρο 20 ορίζει : " 1. Έκαστος έχει το δικαίωμα της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι δι' ειρηνικούς σκοπούς.

2. Ουδείς δύναται να υποχρεωθή να συμμετέχει εις σωματεία".

Ακόμα, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι προστατεύεται διεθνώς και από την Σύμβαση της Ρώμης.

Ο άνθρωπος γρήγορα κατάλαβε ότι μόνος του δεν έχει την δυνατότητα να διεκδικήσει, αλλά το σπουδαιότερο, να κατακτήσει πολλά πράγματα. Έτσι λοιπόν οι συνθήκες της ζωής του ώθησαν να έρθει σε επαφή με άλλους ανθρώπους με τους οποίους είχε τα ίδια ενδιαφέροντα και σκοπούς και να ιδρύσει τις πρώτες ενώσεις και τα πρώτα σωματεία. Μ' αυτόν τον τρόπο απέκτησε δύναμη, και όπως είχε πει ο Όμηρος "η δύναμη της ενώσεως καταχτάει το κάθε τι".

Στους σύγχρονους καιρούς το κράτος, ακόμα και στα πιο δημοκρατικά καθεστώτα, βρίσκεται εκ των πραγμάτων σε μία θέση υπεροχής προς του πολίτες.

Με τον συνεταιρισμό γίνεται μια προσπάθεια να μετριασθεί αυτή η διαφορά δυναμικότητας ώστε να μπορεί το άτομο -μέσω αυτού- να πιέσει το κράτος χρησιμοποιώντας την δύναμη που αυτό του έχει παραχωρήσει και να πετύχει την ικανοποίηση των αιτημάτων του.

Οι άνθρωποι έχουν, ηθικό περισσότερο χρέος, να χρησιμοποιούν τις ενώσεις και τα σωματεία διεκδικώντας λογικά αιτήματα που αποβλέπουν πράγματι προς το γενικό καλό, λαμβάνοντας πάντα υπ' όψιν το αντίκτυπο που έχουν αυτά στο κοινωνικό σύνολο.

Γιατί συχνά έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο μια ομάδα να απαιτεί ευνοϊκές προς αυτήν λύσεις, θέτοντας

όμως έτσι δυσμενείς όρους προς το σύνολο.

Επόμενο είναι βέβαια ότι οι ενώσεις και τα σωματεία πρέπει να αποφεύγουν κάθε παράνομη ενέργει ή πράξη.

Είναι πολύ σωστή η άποψη ότι το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι -όπως δε και το αντίστοιχό του συνέρχεσθαι- αποτελεί μια μορφή με την οποία εκδηλώνεται η ελευθερία της ομαδικής πνευματικής κίνησης.

Άλλωστε οι ενώσεις και τα σωματεία δεν είναι τίποτε άλλο παρά ελεύθερη σύμπραξη περισσότερων από ένα ατόμων για ανταλλαγή απόψεων, λήψη αποφάσεων πάνω σε ορισμένα θέματα και κοινές ενέργειες για την επίτευξη των σκοπών που έχουν θέσει.

Μπορούμε να πούμε ότι το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι είναι απόρροια των άρθρων 5 § 1 , 14 (περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και ελευθερίας της πνευματικής κίνησης).

Διότι η από του άρθρου 12 προβλεπόμενη ελευθερία της σωματειακής οργάνωσης των πολιτών περιλαμβάνει το δικαίωμα που έχει ο καθένας να ιδρύσει σωματεία, να μετέχει σε σωματείο της εκλογής του και να μπορεί να αποχωρεί από αυτό όποτε θέλει ανεμπόδιστα. Η ελευθερία εξ' άλλου να μη μετέχει καθόλου σε σωματείο, που απορρέει από την γενική ελευθερία του ατόμου (και κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα στο άρθρο 5) αποκλείει τον εξαναγκασμό του πολίτη να προβεί στην ίδρυση σωματείου, ή να συμμετέχει σε κάποιο από αυτά ή να ενεργήσει οτιδήποτε συνεπάγεται την εκμηδένιση ή τον ουσιώδη περιορισμό της ατομικής ελευθερίας.

Στο άρθρο 12 § 1 αναφέρεται η φράση: "...οίτινες όμως ουδέποτε δύναται να υπαγάγουν την άσκησιν του δικαιώματος τούτου εις προηγούμενην άδειαν".

Αυτό εννοεί ότι με νόμο δεν είναι δυνατό να ορισθεί ότι η άσκηση αυτού του δικαιώματος θα προϋποθέτει την προηγούμενη χορήγηση άδειας από όργανο της Διοίκησης.

Το Σύνταγμα του 1975 για πρώτη φορά προστατεύει και ενώσεις προσώπων που δεν έχουν νομική προσωπικότητα και συνεπώς δεν αποτελούν σωματείο.

Στην εισαγωγική έκθεση της Ολομέλειας της Επιτροπής Συντάγματος ορίζεται ότι: "αναγνωρίζεται εις τους Έλληνες το δικαίωμα να συνιστούν όχι μόνο σωματεία αλλά και ενώσεις (μη έχουσας , ως γνωστόν, νομικήν προσωπικότητα).

Κάθε σωματείο αποτελεί και ένωση προσώπων, όμως δεν μπορούμε να πούμε και το αντίθετο. Πάντως και οι ενώσεις αυτές δεν πρέπει να επιδιώκουν σκοπούς κερδοσκοπικούς.

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι αναγνωρίζεται υπέρ των ελλήνων και αλλοδαπών , που όμως είναι δυνατό να υποβληθεί σε περιορισμούς.

Έτσι το κράτος μπορεί να περιορίσει το δικαίωμα των αλλοδαπών, να συνέρχονται για πολιτικούς σκοπούς.

Πρόσθετες εγγυήσεις της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι δημιουργούν οι διατάξεις του άρθρου 12 § 2 "το σωματειον δεν δύναται να διαλυθή ένεκα παραβάσεως του νόμου ή ουσιώδους διατάξεως του καταστατικού του , ει μη μόνον

δια δικαστικής αποφάσεως", παράλληλα με την παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου "αι διατάξεις της προηγουμένης παραγράφου εφαρμόζονται αναλόγως και επί ενώσεων προσώπων μη συνιστωσών σωματείον".

Όπως προκύπτει από τις άνωθι διατάξεις, τα σωματεία ή οι άτυπες ενώσεις προσώπων δεν μπορούν να διαλυθούν με πράξη της διοίκησης ή με νόμο αλλά μόνο με δικαστική απόφαση.

Η παράγραφος 4 του άρθρου αναφερόμενη στους δημόσιους υπαλλήλους ορίζει τα εξής: "δια νόμου δύναται να επιβληθούν περιορισμοί εις το δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων όπως συνεταιρίζονται. Περιορισμοί του δικαιώματος τούτου δύναται να επιβληθούν και εις τους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή δημοσίων επιχειρήσεων".

Πιστεύεται ότι κατ'αυτόν τον τρόπο το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι των δημοσίων υπαλλήλων δεν απαγορεύεται ή περιορίζεται. Οι δημόσιοι υπάλληλοι έχουν τα ίδια όπως και οι πολίτες δικαιώματα. Απλώς απαγορεύεται σ'αυτούς να συνιστούν συνεταιρισμούς για πολιτικούς λόγους. Σχετικό είναι και το άρθρο 29 § 3 όπου προβλέπεται ότι: "απαγορεύεται απολύτως οι οιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων των δικαστικών λειτουργών, των στρατιωτικών εν γένει και των οργάνων των σωματών ασφαλείας και των δημοσίων υπαλλήλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, των δημοσίων επιχειρήσεων, ως και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως".

Οι φοιτητικοί σύλλογοι περιέχονται στη ρύθμιση του άρθρου 12, καθώς και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις

ή επαγγελματικά σωματεία που κατοχυρώνονται πλέον με την ειδική διάταξη του άρθρου 23 περί συνδικαλισμού.

Η παράγραφος 4 επειδή δεν αναφέρει ειδικά την κατηγορία των δικαστικών λειτουργών, συμπληρώνεται από το άρθρο 89 § 5 : "επιτρέπεται η συγκρότησις ενώσεων δικαστικών λειτουργών, ως νόμος ορίζει".

Χωρίς να γίνεται άμεση αναφορά στο Σύνταγμα έγινε δεκτό ότι οι γιατροί, που τυχόν είναι μέλη ιατρικού συλλόγου, δεν αποκλείεται να μετέχουν συγχρόνως και σε επαγγελματικά σωματεία.

Η παράγραφος 5 προβλέπει: "οι πάσης φύσεως γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί αυτοδιοικούνται κατά τους όρους του νόμου και του καταστατικού των, τελούντες υπό την προστασίαν και εποπτείαν του κράτους υποχρεωμένου να μεριμνά δια την αναπτύξιν αυτών".

Εν όψει αυτής εκδόθηκε ο νόμος 921/79 "Περί γεωργικών συνεταιρισμών" (Φ 125 Α').

Σύμφωνα με αυτόν γεωργικός συνεταιρισμός είναι ιδιότυπη εταιρεία που αποτελείται από πρόσωπα ασχολούμενα κατά κύριο ή δευτερόν επάγγελμα με την γεωργία, έχει μεταβλητό κεφάλαιο και αριθμό μελών και αποσκοπεί, με την ισότιμη συνεργασία και αμοιβαία βοήθεια των συνεταίρων, στην εξυπηρέτηση και προαγωγή της ιδιωτικής οικονομίας αυτών. Ο γεωργικός συνεταιρισμός αποβλέπει ακόμη και στην εξύψωση του κοινωνικού, επαγγελματικού και πολιτιστικού επιπέδου των μελών του, ως γεωργών.

Γεωργικοί συνεταιρισμοί θεωρούνται και οι αλιευτικοί, κτηνοτροφικοί, πτηνοτροφικοί, μελισσοκομικοί

σηροτροφικοί και δασικοί συνεταιρισμοί, καθώς και οι συνεταιρισμοί αγροτικής βιοτεχνίας και οικοτεχνίας.

Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και έχουν εμπορική ιδιότητα.

Για τη σύσταση γεωργικού συναιτερισμού απαιτείται η πράξη και υπογραφή του καταστατικού από δέκα (10) τουλάχιστον πρόσωπα που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις του μέλους, ως και έγκριση του καταστατικού από το αρμόδιο δικαστήριο.

Το καταστατικό συντάσσεται σε ιδιωτικό έγγραφο. Αυτό πρέπει να περιέχει υποχρεωτικά:

- α) Το ονοματεπώνυμο, πατρώνυμο και την κατοικία ή την επωνυμία και την έδρα των ιδρυτικών μελών καθώς και την βεβαίωση της βουλήσεως τους για την σύσταση συνεταιρισμού και την εγγραφή τους σ' αυτόν.
- β) Την επωνυμία, την έδρα και την περιφέρεια του συνεταιρισμού.
- γ) Τους σκοπούς και τα ειδικότερα αντικείμενα της δραστηριότητας του συνεταιρισμού.
- δ) Τους όρους με τους οποίους εισέρχεται και αποχωρεί ένα μέλος καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του.
- ε) Την συνεταιρική μερίδα, τον τρόπο και το χρόνο καταβολής της και το όριο προσωπικής ευθύνης των μελών.
- στ) Πότε και πως συγκαλείται η γενική συνέλευση και πώς γίνεται η λήψη των αποφάσεων.
- ζ) Τον τρόπο συγκροτήσεως και λειτουργίας του διοικητικού και εποπτικού συμβουλίου.
- η) Τους όρους διαλύσεως του συνεταιρισμού.

θ) Τον ορισμό προσωρινής επιτροπής η οποία θα μεριμνήσει για την έγκριση του καταστατικού και για την σύγκληση της πρώτης γενικής συνέλευσης.

Η Γενική Συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο του συνεταιρισμού. Η διοίκηση ασκείται απ' το διοικητικό συμβούλιο και τον πρόεδρο του ενώ το εποπτικό συμβούλιο ασχολείται με τον έλεγχο του συνεταιρισμού και των οργάνων αυτού.

Ο νόμος 921/79 περιέχει ακόμα διατάξεις που ορίζουν τον τρόπο λειτουργίας του , το πώς ασκείται σ' αυτόν έλεγχος, προβλέπει τα της πτωχέυσεως, πότε και υπό ποιές συνθήκες επέρχεται η διάλυσή του κλπ.

Η παράγραφος 6 του άρθρου 12 ορίζει: "Επιτρέπεται η δια νόμου σύστασις αναγκαστικών συνεταιρισμών αποβλεπόντων εις εκπλήρωσιν σκοπών κοινής ωφελείας ή δημοσίου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμεταλλεύσεως γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εξασφαλισμένης πάντως της ίσης μεταχειρίσεως των συμμετεχόντων".

Επομένως βάσει του Συντάγματος επιτρέπεται η σύσταση αναγκαστικών συνεταιρισμών για την εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφελείας ή δημόσιου ενδιαφέροντος.

Το άρθρο 12 υπόκειται σε αναστολή σε περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 48 "Περί καταστάσεως πολιορκίας".

ΤΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ ΤΩΝ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΩΝ

(άρθρο 19 του Συντάγματος)

1. Έννοια και καταγωγή της προστασίας του απορρήτου

I. Το άρθρο 19 του Συντάγματος προστατεύει το απόρρητο των επιστολών και της "καθ'οιονδήποτε τρόπον ελεύθερας ανταποκρίσεως ή επικοινωνία".

Η ατομική αυτή ελευθερία βρίσκεται στο μετέχιο περισσότερων της μιας ατομικών ελευθεριών: :

- α) αποτελεί της εν γένει προσωπικής ελευθερίας εγγύηση, διότι συνδέεται άμεσα με την "ιδιωτική ζωή" και είναι οιοное πρόέκταση του ασύλου της κατοικίας· διαφέρει από την καθαρή απομόνωση γιατί είναι επικοινωνία, μέσα όμως σε "οικειότητα"
- β) προστατεύει την ελεύθερη-και εμπιστευτική- προς ένα άλλο πρόσωπο, του "ανταποκριτή", εκδήλωση και ανακοίνωση των στοχασμών, ιδεών, συναισθημάτων, και έτσι μετέχει καιτης πνευματικής ελευθερίας και διακίνησης που την προβλέπει καιπροστατεύει το άρθρο 14 του Συντάγματος
- γ) έχει σχέση με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και ιδίως με την πνευματική, αφού η επιστολή, αν έχει ιδιαίτερη αξία, μπορεί να αποτελέσει μέρος της περιουσίας του αποστολέα ή του παραλήπτη (αν και υπάρχει διχογνωμία για το ποιος είναι ο ιδιοκτήτης της επιστολής).

Η προστασία του απορρήτου των ανταποκρίσεων και συγκεκριμένα των επιστολών διακηρύσσεται για πρώτη φορά κατά την Γαλλική επανάσταση σε δύο ψηφίσματα της 10ης Αυ-

γούστου και της 5ης Δεκεμβρίου 1789 της Εθνικής Συντακτικής Συνέλευσης η οποία και κατήργησε τις πιστώσεις για το "μαύρο γραφείο" που ενεργούσε τον έλεγχο της αλληλογραφίας. Δεν περιέχεται όμως στην Διακήρυξη των δικαιωμάτων του 1789 ούτε στα γαλλικά συντάγματα της Επαναστατικής περιόδου. Στην Ελλάδα θεσπίστηκε για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1844. Το άρθρο 14 του Συντάγματος του 1844 όριζε απλώς, κατά πιστή μετάφραση του άρθρου 22 του Βελγικού Συντάγματος του 1864 (άρθρο 20) προστέθηκε ο όρος "απολύτως", επειδή επί Όθωνος παραβιαζόταν πολυτρόπως. Στο Σύνταγμα του 1927 (άρθρο 12) επεκτάθηκε η προστασία του απόρρητου, εκτός από τις επιστολές και στα τηλεφωνήματα και τηλεγραφήματα. Τέλος, το Σύνταγμα του 1952 (άρθρο 20) όριζε γενικά ότι το "απόρρητο των επιστολών και της καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον ανταποκρίσεως είναι απολύτως απαραβίαστον". Το ισχύον Σύνταγμα, στο σχετικό άρθρο 19, τροποποίησε κάπως τη διατύπωση του άρθρου 20 του Συντάγματος του 1952, προσθέτοντας το επίθετο "Ελευθέρα" στο ουσιαστικό "ανταπόκριση" και επίσης την λέξη επικοινωνία: "Το απόρρητον των επιστολών και της καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον ελευθέρας ανταποκρίσεως ή επικοινωνίας είναι απολύτως απαραβίαστον". Τα διεθνή κείμενα προβλέπουν την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της αλληλογραφίας από κοινού, στο ίδιο άρθρο με το άσυλο της κατοικίας.

Η προστασία του απορρήτου αποσκοπεί στην διασφάλιση της ελεύθερης προσωπικής επικοινωνίας και προϋποθέτει δύο τουλάχιστον πρόσωπα: εκείνο που στέλνει το μήνυμα

και εκείνο που το δέχεται. Βασικό στοιχείο της προσωπικής ανταπόκρισης ή επικοινωνίας είναι η μυστικότητα του περιεχομένου της. Στο σημείο αυτό ακριβώς έγκειται η διαφορά από την ελεῦθερη εκδήλωση και διάδοση των στοχασμών, ιδίως δια του τύπου, όπου προστατεύεται η δημοσιότητα του περιεχομένου τους. Πάντως πρόκειται για προστασία του ατόμου από επεμβάσεις της κρατικής εξουσίας, η οποία και διαθέτει το μονοπώλιο της μεταφοράς της αλληλογραφίας (Ταχυδρομείο) καθώς επίσης της τηλεγραφικής και τηλεφωνικής ανταπόκρισης είτε απευθείας με κρατικές υπηρεσίες, είτε έμεσα με παραχωρημένες δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμούς ή εταιρείες που αυτή ιδρύει και ελέγχει (ΟΤΕ - ΕΛΤΑ). Αυτό δεν σημαίνει ότι αποκλείεται η προστασία του δικαιώματος αυτού απέναντι σε τρίτους, ιδιώτες. Η σχετική μέριμνα λαμβάνεται όμως από την κοινή νομοθεσία.

2. Φορείς και έκταση του δικαιώματος της ελεύθερης επικοινωνίας

Υποκειμενα του ατομικού δικαιώματος του απορρήτου της ανταπόκρισης και επικοινωνίας είναι τόσο οι Έλληνες όσο και οι αλλοδαποί, εφόσον το Σύνταγμα δεν διακρίνει. Επίσης η συνταγματική κατοχύρωση αυτού του δικαιώματος ισχύει τόσο για τα φυσικά πρόσωπα όσο και για τα νομικά πρόσωπα -δεδομένου ότι από την άλλη συνταγματική ρύθμιση των ατομικών δικαιωμάτων συνάγεται ότι τα νομικά πρόσωπα τότε μόνο αποκλείονται από τη σχετική προστασία, όταν η άσκηση του συγκεκριμένου ατομικού δικαιώματος δεν είναι δυνατή από την ίδια τη φύση τους - είτε ιδιωτικού είτε

δημοσίου δικαίου. Σε ό,τι αφορά από τα τελευταία, νομίζω ότι σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους ασκούμενος έλεγχος και εποπτεία από το κράτος, δεν μπορεί να εκτείνεται ως την εκ μέρους του παραβίαση του απορρήτου, που συνδέεται άλλωστε με την αποδιοικησή τους και την διασφαλίζει.

Από άποψη εμπραγματου δικαίου, ο αποδέκτης της επιστολής θεωρείται κύριος της επιστολής από την στιγμή που την έλαβε. Από άποψη όμως πνευματικής ιδιοκτησίας, αυτός που έγραψε και έστειλε την επιστολή των δικαιωμάτων του ως πνευματικού ιδιοκτήτη παρά μόνο αν το θελήσει ο ίδιος.

Η Συνταγματική προστασία του απορρήτου της ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνίας εκτείνεται πέρα από τις επιστολές σ' όλα τα μέσα τηλεπικοινωνίας που υπάρχουν σήμερα είτε ενσύρματα είτε ασύρματα- τηλεγραφίας, τηλεφωνίας, τηλετυπίας- καθώς και σε οποιαδήποτε ανακαλυφθούν μελλοντικά.

Απόρρητο είναι το "απολύτως μυστικό". Τούτο εξαρτάται από την βούληση των επικοινωνιών: υπάρχει και προστατεύει αρκεί να το θελήσουν οι ενδιαφερόμενοι και να έλαβαν τα αναγκαία μέτρα για να διαφυλάξουν την μυστικότητα του περιεχομένου της ανταπόκρισης ή επικοινωνίας.

Έτσι απόρρητο υπάρχει όταν η επιστολή είναι κλειστή (σφραγισμένη), όταν το τηλεγράφημα κατατίθεται κλειστό, όταν η τηλεφωνική γραμμή είναι κλειστή (απομονωμένη). Ειδικότερα:

α) μια επιστολή που εκούσια και αβίαστα αφέθηκε ανοικτή

από τον αποστολέα -π.χ. το ταχυδρομικό δελτάριο (καρτα) δεν καλύπτεται από το απόρρητο και επομένως μπορεί να κατασχεθεί και διαβαστεί από τα κρατικά όργανα. Εξ' άλλου για να παύει να ισχύει το απόρρητο δεν αρκεί απλώς η αποσφράγιση της επιστολής από τον παραλήπτη, αλλά πρέπει επί πλέον αυτός να λάβει γνώση του περιεχομένου της.

Σ' ό,τι αφορά τα τηλεγραφήματα είτε ενσύρματα είτε ασύρματα, δεν είναι βέβαια τεχνικώς δυνατό να μεταβιβαστούν στον παραλήπτη παρά μόνο εάν ο αρμόδιος υπάλληλος λάβει γνώση του περιεχομένου τους. Επομένως υπάρχει, απ' αυτή την άποψη, αντικειμενική αδυναμία απορρήτου. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι επιτρέπεται να παρεμποδισθεί η προώθηση των τηλεγραφημάτων λόγω του οποιουδήποτε (τυχόν αντιθέτου προ τους νόμους τη δημόσια τάξη ή ασφάλεια) περιεχομένου τους ή λόγω του ότι το κείμενό τους έχει συνταχθεί σε γλώσσα ξένη ή και μυστική, πράγματα που επίσης δεν είναι δυνατό να απαγορευτεί. Εν πάση περιπτώσει το απόρρητο ισχύει βέβαια για τον διανομέα.

Τέλος, το τηλεφωνικό απόρρητο δεν υπάρχει αντικειμενικά σε περίπτωση υπεραστικών συνδιαλέξεων, μέσω μη αυτόματου τηλεφωνικού κέντρου.

Σύμφωνα με τα προϋσχύοντα Συντάγματα γινόταν δεκτό ότι η προστασία του απορρήτου αρχίζει αφότου η σφραγισμένη επιστολή παραδίδεται στο ταχυδρομείο ή ρίχνεται στο γραμματοκιβώτιο, με το επιχείρημα ότι είναι συνάρτηση

του ταχυδρομικού μονοπωλίου του κράτους. Ωστόσο το Σύνταγμα του 1975, καθιερώνοντας ρητά το απαραβίαστο της ελεύθερης επικοινωνίας εν γένει, προστατεύεται ήδη και το απόρρητο επιστολής που δεν ταχυδρομήθηκε, αλλά βρίσκεται στα χέρια του αποστολέα ή τρίτου ή μεταφέρεται από ιδιώτη.

Το απόρρητο αφορά στο περιεχόμενο της επιστολής και των εν γένει ανταποκρίσεων και όχι στα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας, π.χ. τα στοιχεία του αποστολέα ή του αποδέκτη. Η παρατήρηση αυτή ισχύει και για την περίπτωση της αποκάλυψης εκείνων που κάνουν ενοχλητικά ή υβριστικά τηλεφωνήματα. Διότι εδώ δεν πρόκειται για παραβίαση απορρήτου εφόσον δεν υπάρχει θέληση και των δύο επικοινωνούντων να παραμείνει η συνομιλία τους μυστική και εφόσον το κύκλωμα παύει να είναι κλειστό ύστερα ακριβώς από αίτηση του ενός από τους ανταποκριτές.

Έννομη συνέπεια της συνταγματικής προστασίας του απορρήτου είναι ότι το περιεχόμενο επιστολής ή τηλεπικοινωνίας, που το απόρρητό της παραβιάστηκε οπωσδήποτε, από οποιοδήποτε κρατικό όργανο (ή και ιδιώτη), δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί έγκυρα ως νόμιμο αποδεικτικό ενώπιον δικαστηρίου ή οποιασδήποτε άλλης αρχής, ούτε να θεμελιώσει οποιαδήποτε ευθύνη ή να έχει οποιαδήποτε δυσμενή ή επιζήμια συνέπεια για τον συγκεκριμένο φορέα του ασκηθέντος ατομικού δικαιώματος.

3. Εξαιρέσεις του απορρήτου

Το άρθρο 19 του Συντάγματος μιλάει για απολύτως

απαραβίαστο.

Το "απολύτως" σημαίνει αποχή των οργάνων της κρατικής εξουσίας από οποιαδήποτε παραβίαση του απορρήτου της επικοινωνίας και για οποιαδήποτε λόγο. Υποδηλώνει επίσης την υποχρέωση της κρατικής εξουσίας να διασφαλίζει το απόρρητο της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας. Η δημόσια υπηρεσία ή οργανισμός η εταιρία κλπ, που έχουν την ευθύνη για την διεξαγωγή της ανταπόκρισης, μεταφοράς των επιστολών μπορούν βέβαια να καθορίσουν τον τρόπο και τα μέσα διεξαγωγής της. Δεν δικαιούνται όμως να καθορίσουν τέτοια μέσα που να δυσχεραίνουν ή να καθιστούν στην πράξη αδύνατη της διεξαγωγής της αλληλογραφίας ή τηλεφωνικής συνδιάλεξης ή ακόμη να διευκολύνουν αντικειμενικά την παραβίαση του απορρήτου της.

Το "απολύτως απαραβίαστο" κάμπτεται ήδη άρα ο όρος "απολύτως" που διατηρήθηκε στο νέο Σύνταγμα δεν εναρμονίζεται με τις προβλεπόμενες ήδη εξαιρέσεις - σε δύο περιπτώσεις με την διάταξη του εδ. β' του άρθρου 19, που δεν υπήρχε στα προηγούμενα Συντάγματα, αλλά προστέθηκε για πρώτη φορά στα δικτατορικά συνταγματικά κείμενα του 1968 και του 1975 (δια λόγους εθνικής ασφάλειας και δημοσίας τάξης ή προς διακρίβωσιν απεχθών εγκλημάτων, άρθρο 15 εδ. β'). Το ισχύον Σύνταγμα ορίζει ότι: "Η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται εκ του απορρήτου δια λόγους εθνικής ασφάλειας ή προς διακρίβωσιν ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων". Η πρώτη από τις δύο αυτές προϋποθέσεις είναι όμως πολύ γενική και αόριστη, και για τούτο επιδεικτική καταχρηστικών εφαρμογών, δεδομένου ότι

δεν συνδέεται με εγκληματικές ενέργειες, κατ'αντιδιαστολή με την δεύτερη. Το Σύνταγμα ανέθεσε, βέβαια, την κρίση για την εκάστοτε συνδρομή τους, καθώς και η διενέργεια της συγκεκριμένης παραβίασης του απορρήτου, στην δικαστική αρχή κατ'αποκλειστικότητα. Και μεν για τα εγκλήματα η δικαστική αρχή είναι εξ'ορισμού, αρμόδια και εξουκλειωμένη. Για τους λόγους όμως "εθνικής ασφάλειας" θα στηρίζεται, αναγκαστικά, στα στοιχεία των υπηρεσιών πληροφοριών, τα οποία, ως "άκρως απόρρητα", δεν είναι εύκολο να ελεγχθούν, ιδίως ως προς τις πηγές τους, και επομένως οι δικαστικοί λειτουργοί θα περιβάλλουν απλώς με το κύρος τους τις εκτιμήσεις και τις ενέργειες αυτών των υπηρεσιών.

Ο ειδικότερος καθορισμός της "δικαστικής αρχής", καθώς και των εγγυήσεων υπό τις οποίες αυτή δεν δεσμεύεται απ'το απόρρητο, εξακολουθούν γιαπερίεργους λόγους να ρυθμίζονται ακόμη από τον εκτελεστικό ("θεσμικό") νόημα της δικτατορίας δηλ. το ν.δ. 798/1971. Τούτο αναθέτει την αποδέσμευση από το απόρρητο στον τακτικό ανακριτή, ο οποίος ενεργεί είτε αυτεπαγγέλτως είτε ύστερα απ'αίτηση του εισαγγελέα ή των κατά τα άρθρα 33 και 34 Κ.Π.Δ. ανακριτών υπαλλήλων ή άλλης αρμόδιας αρχής. Η σχετική πράξη του ανακριτή πρέπει να είναι αιτιολογημένη και να εκδίδεται μέσα σε 24 ώρες, εάν δεν είναι απορριπτική, χωρέξ προσφυγή, μέσα σε άλλες 24 ώρες, ενώπιον του προέδρου πρωτοδικών ο οποίος αποφαινεται αιτιολογημένα και αμετάκλητα μέσα σε 48 ώρες. Η διάρκεια της αποδέσμευσης δεν μπορεί, κατ' αρχήν να είναι μεγαλύτερη από 15 ημέρες, παρατείνεται όμως

με απόφαση του προέδρου των πρωτοδικών. Πάντως το περιεχόμενο επιστολής ή ανταπόκρισης, που παραβιάστηκαν, απαγορεύεται να χρησιμοποιηθεί για σκοπό διαφορετικά από τον προβλεπόμενο στο Σύνταγμα, οι δε παραβάτες τιμωρούνται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών. Όσον αφορά την αποδέσμευση από το απόρρητο "προς διακρίβωσιν ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων", επισημαίνουμε ότι και η διάταξη αυτή του Συντάγματος, ως εξαιρετικά περιοριστική του συγκεκριμένου ατομικού δικαιώματος αυτή του Συντάγματος, ως εξαιρετικά περιοριστική του συγκεκριμένου ατομικού δικαιώματος, πρέπει να ερμηνεύεται στενά, δηλαδή:

- α) αν υποτεθεί ότι όλα τα κακουργήματα είναι "σοβαρά εγκλήματα", όμως σαν "ιδιαιτέρως σοβαρά" δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν παρά μόνο ορισμένα από αυτά
- β) τα πλημμελήματα δεν είναι καν, κατά κανόνα, "σοβαρά εγκλήματα", ελάχιστα δε από αυτά θα μπορούσαν, κατ'εξαιρεση, να θεωρηθούν ως "ιδιαιτέρως σοβαρά", όπως απαιτεί το Σύνταγμα.

Τέλος οι διατάξεις του άρθρου 19 του Σ. υπόκεινται σε αναστολή, βάσει του άρθρου 48. Παραβιάσεις όμως του απορρήτου της εν γένει επικοινωνίας είναι επιτρεπές μόνον για την ασφάλεια του κράτους, του πολιτεύματος, και της δημόσιας τάξης.

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

(άρθρο 13 του Συντάγματος)

1. Καταγωγή έννοια και υποκείμενα του δικαιώματος

Η θρησκευτική ελευθερία είναι προέκταση της προσωπικής ελευθερίας και επίσης, μια ειδικότερη μορφή της ελευθερίας της γνώμης και της εν γένει πνευματικής ελευθερίας. Με αυτήν εξασφαλίζεται εξ'άλλου, ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής και γενικότερα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας καθώς και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Συγγενής προς την έννοια της θρησκευτικής ελευθερίας είναι η ανεξιθρησκεία, η οποία αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά το 313 με το "διάταγμα του Μεδιολάνου" που εξέδωσαν ο Μ. Κωνσταντίνος και ο Λικίνιος. Αργότερα όμως στην Βυζαντινή αυτοκρατορία, αναγνωρίζεται ως επίσημη θρησκεία η Χριστιανική και αρχίζουν διώξεις των ειδωλολατρών για να επακολουθήσουν ύστερα οι διώξεις των αιρετών. Οι διωγμοί κατά των αιρετών υπηρξαν ιδιαίτερα έντονοι στην Δύση όπου, κατά τον Μεσαίωνα, ο πάπας συγκέντρωνε στο προσώπο του την κοσμική και την πνευματική εξουσία και κυριαρχούσαν οι δεισιδαιμονίες και η θρησκευτική μισαλλοδοξία.

Στους νεώτερους χρόνους η θρησκευτική ελευθερία ήταν ένα από τα πρώτα ατομικά δικαιώματα που διεκδικήθηκαν στον ευρωπαϊκό χώρο, ιδίως με την θρησκευτική μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα και ύστερα από μια μακρά περίοδο πολέμων ανάμεσα σε καθολικούς και διαμαρτυρούμενους. Η διακήρυξη δικαιωμάτων του 1776 της πολιτείας της Βιργινίας, κατά

του αμερικανικού αγώνα της ανεξαρτησίας είναι πάντως το πρώτο συνταγματικό κείμενο με το οποίο αναγνωρίστηκε πανηγυρικά η θρησκευτική ελευθερία, ύστερα, δε επακολούθησε το 1791, η 1η τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ του 1787. Η Γαλλική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1789 αναγνώρισε μόνο της ανεξιθρησκεία ορίζοντας στο άρθρο 10, ότι "κανείς δεν πρέπει να ενοχλείται για τις γνώμες του, ακόμη και για τις θρησκευτικές αρκεί η εκδήλωσή τους να μη διαταράσσει την δημόσια τάξη που καθιερώνει ο νόμος". Στα άλλα ευρωπαϊκά κράτη η θρησκευτική ελευθερία αναγνωρίζεται για πρώτη φορά με το Σύνταγμα του Βελγίου του 1831. Σήμερα η θρησκευτική ελευθερία, μετά την πανηγυρική διακήρυξη στο διεθνές επίπεδο, από την Οικουμενική Διακήρυξη του 1948, προστατεύεται ως εσωτερικό δίκαιο με ισχύ υπέρτερη από τους κοινούς νόμους, με το άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, του οποίου επανάληψη σχεδόν αποτελεί το άρθρο 18 του Διεθνούς Συμφώνου του 1966 για τα ατομικά δικαιώματα.

Στην νεώτερη Ελλάδα τα δύο πρώτα Συντάγματα της επαναστατικής περιόδου της Επιδαύρου του 1822, και του Άστρους του 1823, καθιέρωσαν την ανεξιθρησκεία. Το Σύνταγμα της Τροιζίνας του 1827 προστάτευε επιπλέον και την θρησκευτική ελευθερία. Εξ'άλλου και τα Συντάγματα του 1844 και του 1864/1911 μιλούν για ανεξιθρησκεία (πάσα γνωστή θρησκεία είναι ανεκτή, άρθρο 1 παρ. 1). Το Σύνταγμα του 1927 καθιερώνει πια την θρησκευτική ελευθερία, ορίζοντας στο άρθρο 1 παρ. 3 ότι: "η ελευθερία της θρησκευτικής συ-

νείδησης είναι απαραβίαστος". Ίδια διάταξη υιοθετείται και στο Σύνταγμα του 1952. Το ισχύον Σύνταγμα του 1975 προστατεύει στο άρθρο 13 τόσο την ανεξιθρησκεία όσο και την θρησκευτική ελευθερία , ορίζοντας ότι: "Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη . Και προσθέτει νέα διάταξη: Η απόλαυσις των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται εκ των θρησκευτικών εκάστου πεποιθήσεων".

Δεν πρέπει να συγχέεται η έννοια της ανεξιθρησκείας με την έννοια της θρησκευτικής ελευθερίας. Ανεξιθρησκεία είναι η "αδιαφορία" που δείχνει το κράτος απέναντι στις θρησκείες που πρεσβεύουν οι πολίτες του, ενώ παράλληλα αναγνωρίζει και ανέχεται την ύπαρξη και λειτουργία γνωστών θρησκειών. Πρόκειται κυρίως για θρησκευτική, ανοχή που αφορά κατά πρώτο λόγο το αδιατάρακτο της εξωτερικής λατρείας. Η θρησκευτική ελευθερία έχει ευρύτερο και θετικότερο περιεχόμενο: αναφερόμενη στην εσωτερική κυρίως διάθεση των ανθρώπων, έγκειται στην ανεμόδιστη από κρατικές επεμβάσεις διαμόρφωση και εκδήλωση της θρησκευτικής συνείδησης.

Η θρησκευτική ελευθερία όπως καθιερώνεται στο άρθρο 13 του ισχύοντος Σ. αποτελεί ατομικό δικαίωμα που θεμελιώνει αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία και μη επεμβάσεις , παρεμποδίζοντας ή επιβάλλοντας είτε τη διαμόρφωση είτε την εκδήλωση σχετικών με την θρησκεία θετικών ή αρνητικών πεποιθήσεων.

Η θρησκευτική ελευθερία αναλυεται:

- α) ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και
- β) ελευθερία της λατρείας.

Φορείς ή υποκείμενα του ατομικού τούτου δικαιώματος είναι τόσο οι Έλληνες πολίτες, όσο και οι αλλοδαποί που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια, δεδομένου ότι το σύνταγμα δεν διακρίνει σχετικά.

2. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης

Ως θρησκευτική συνείδηση νοείται το ενδιαφέρον ή φρόνημα του ανθρώπου σχετικά με τη φυσική ή μεταφυσική θεώρηση του κόσμου, σε αναφορά ιδίως με τον "Θείο"

Το περιεχόμενο της εν γένει λεγόμενης θρησκευτικής συνείδησης μπορεί να είναι σε ό,τι αφορά το "Θείο" είτε θετική (καταφατικό) -μορφοποιημένο ή μη σε ορισμένο θρήσκευμα- είτε αρνητικό (αποφατικό).

Το Σύνταγμα ορίζει ότι "η ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη" (άρθρο 13. § 1 εδαφ. α'). Το απαραβίαστο ισχύει τόσο για τον κοινό νομοθέτη, όσο και για όλα τα όργανα της κρατικής εξουσίας. Δεν είναι όμως απόλυτο. Η συνταγματική προστασία της μορφής αυτής της θρησκευτικής ελευθερίας συνεπάγεται τα εξής επί μέρους δικαιώματα :

α) Το δικαίωμα να πρεσβεύει κανείς οποιαδήποτε θρησκεία ή δόγμα ή αίρεση ορισμένης θρησκείας, θέλει ή να μην ανήκει σε καμιά θρησκεία, δηλαδή να είναι άθρησκος, ή ακόμη να είναι άθεος. Άρα καθένας δικαιούται να ζει και να συμπεριφέρεται σύμφωνα με τις θρησκευτικές ή άθρησκες πεποιθήσεις του.

β) Το δικαίωμα να εκδηλώνει, αλλά και αντίστροφα να μην αποκαλύπτει κανείς τις θρησκευτικές ή άθρησκες πεποιθήσεις του

Επομένως δεν επιτρέπεται να υποχρεωθεί να εκδηλώσει τις σχετικές πεποιθήσεις του, ούτε να υποχρεωθεί σε πράξεις ή παραλήψεις που προϋποθέτουν την πίστη σε ορισμένη θρησκεία (π.χ. να μετάσχει σε συγκεκριμένη θρησκευτική λατρεία ή τελετή ή να επιλέξει μεταξύ θρησκευτικού και πολιτικού γάμου , εξ' ίσου εγκυρων).

γ) Το δικαίωμα να διαμορφώνει , μεταβάλλει ή αποβάλλει θρησκευτικές πεποιθήσεις

δ) Το δικαίωμα να μην υφίσταται καμιά δυσμενή συνέπεια για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του ή για την έλλειψη ορισμένων θρησκευτικών πεποιθήσεων.

ε) Το δικαίωμα να ασκεί όλα τα ατομικά δικαιώματα για να διαδίδει τις σχετικές με την θρησκεία πεποιθήσεις του (ελευθερία γνώμης, προφορικής , έγγραφης ή δια του τύπου δικαιώματα συναθροίσεων και συνεταιρισμού για θρησκευτικούς σκοπούς, ελευθερία θρησκευτικής, αλλά και μη θρησκευτικής εκπαίδευσης) καθώς και το δικαίωμα να μην επηρεάζεται από άλλες θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Το Σύνταγμα του 1975 περιέχει μια νέα διάταξη που ορίζει ότι: "η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται εκ των θρησκευτικών εκάστου πεποιθήσεων" (άρθρο 13 § 1 εδ. β')

Παρά την διατύπωση της, από την διάταξη αυτή συνάγεται γενικότερος κανόνας, σύμφωνα με τον οποίο κανενός δικαιώματος , απ'όσα αναγνωρίζει το ισχύον δίκαιο (άρα και των κοινωνικών και των αστικών δικαιωμάτων κλπ) η απόλαυση δεν μπορεί να εξαρτηθεί από τις θρησκευτικές πε-

ποιθήσεις. Έτσι, π.χ. δεν είναι δυνατό να θεσπιστεί από τον κοινό νομοθέτη ως προσόν ή κώλυμα, για την κατάληψη θέσης σε δημόσια υπηρεσία ή για την υγειονομική περίθαλψη ή για την κτήση εμπράγματων δικαιωμάτων ή για την σύναψη γάμου, ή πίστη ή αντίστροφα, ή έλλειψη πίστης σε ορισμένη θρησκευτική δοξασία. Επομένως ο διορισμός π.χ. σε μια δημόσια υπηρεσία ή η προαγωγή κλπ και η σταδιοδρομία εν γένει ενός υπαλλήλου, δεν μπορεί να εξαρτηθεί ή επηρεαστεί από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του, εκτός βέβαια αν τούτο εξυπακούεται από την φύση της δημόσιας θέσης, εάν δηλαδή οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, ή η έλλειψή τους, είναι ασυμβίβαστες με τα συγκεκριμένα καθήκοντα (π.χ. καθηγήτή θρησκευτικών) ιδίως εν όψει του άρθρου 3 του Συντάγματος

3. Η ελευθερία της λατρείας

Σπουδαία εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας αποτελεί η ελευθερία της λατρείας.

Η λατρεία προϋποθέτει την θρησκευτική συνείδηση και μάλιστα θετική και ενταγμένη σε ορισμένο θρήσκευμα ή δόγμα, του οποίου αποτελεί εκδήλωση : η λατρεία είναι εξωτερίκευση της πίστης και των θρησκευτικών συναισθημάτων ή η άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων με συγκεκριμένες διαδικασίες και μορφές, συνήθως τελετουργικές. Η λατρεία μπορεί να γίνεται είτε ατομικά είτε ομαδικά, είτε ιδιωτικά είτε δημόσια, με εξωτερικές ενέργειες και εκδηλώσεις, είτε σε ειδικά ιδρύματα ή χώρους αφιερωμένους στην λατρεία του θείου (ναούς, ευκτηριούς οίκους, τεμένη, συναγωγές) είτε

στο ύπαιθρο (λατανείες, τελετές, κηδείες).

Στοιχείο της λατρείας είναι και το δικαίωμα για ανέγερση κτιρίων κατάλληλων για την άσκηση της (ναών)

Το ισχύον Σύνταγμα (άρθρο 13 § 2) ορίζει: "πάσα γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερα και τα της λατρείας αυτής τελούνται απολυτως υπό την προστασίαν των νόμων".

Ωστόσο η προστασία της ελευθερίας της λατρείας και η εξασφάλιση της απόλυτης διεξαγωγής εξαρτάται από ορισμένες προϋποθέσεις:

α) Πρέπει να πρόκειται για γνωστή θρησκεία. "Γνωστή" δεν σημαίνει αναγνωρισμένη θρησκεία. Γνωστή είναι η θρησκεία που έχει φανερές δοξασίες, της οποίας τα δόγματα και οι αρχές δεν είναι κρυφές, η δε λατρεία της γίνεται δημόσια, και εν πάση περιπτώσει δεν προϋποθέτει "μύηση".

Για τον καθορισμό της "γνωστής θρησκείας" δεν έχει σημασία αν πρόκειται για παλιά ή νέα θρησκεία ή για αίρεση γνωστής θρησκείας.

Το Σύνταγμα του 1952 όρισε ρητά ότι "Πάσα γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερα", ενώ τα Συντάγματα του 1864 και 1911 χρησιμοποιούσαν την λέξη "ανεκτή".

Το Συμβούλιο της Επικράτειας έκρινε ως "γνωστή" θρησκεία την αίρεση των Μαρτύρων του Ιεχωβά, ή χιλιαστών, επίσης των Αντιβεντιστών της Εβδόμης Ημέρας.

Σχετικά με τους λειτουργούς όλων των Γνωστών Θρησκειών, το Σύνταγμα ορίζει ότι υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις ως και οι

της επικρατούσας θρησκείας. Η διάταξη για "τις ίδιες υποχρεώσεις" προστέθηκε για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975, δίκαια όμως επικρίθηκε γιατί οι υποχρεώσεις δεν αντιστοιχούν και σε ίδια δικαιώματα με εκείνα των λειτουργών της κατά το άρθρο 3 του Σ. "επικρατούσης θρησκείας".

β) Η άσκηση της λατρείας δεν πρέπει να προσβάλλει την δημοσιότητα ή τα χρηστά ήθη.

Ο συντακτικός νομοθέτης χρησιμοποιεί τον όρο "χρηστά ήθη" -έννοια ευρύτερη απ'αυτές που χρησιμοποιούνται στο άρθρο 11 του Σ.- για να διευκολύνει έτσι τον αποτελεσματικότερο έλεγχο των θρησκευτικών συναθροίσεων.

γ) Η λατρεία δεν πρέπει να ασκείται με σκοπό τον προσηλυτισμό. Η απαγόρευση του προσηλυτισμού και όχι μόνο του προσηλυτισμού "κατά της επικρατούσης θρησκείας" όπως ορίζουν τα προηγούμενα Συντάγματα, αλλά "κατά πάσης γνωστής θρησκείας" αποτελεί αξιόλογη καινοτομία του νέου Συντάγματος. Προσηλυτισμός είναι η άμεση ή έμμεση προσπάθεια που καταβάλλει κάποιος για να διεισδύσει στην θρησκευτική συνείδηση του άλλου, με σκοπό την μεταβολή της χρησιμοποιώντας για το σκοπό αυτό παροχές, ή υποσχέσεις ηθικών ή υλικών, με μέσα απατηλά, με κατάχρηση της απειρίας ή εμπιστοσύνης, με εκμετάλλευση της ανάγκης, πνευματικής αδυναμίας ή κουφότητας του άλλου. Όλα αυτά είναι στοιχεία της σχετικής αξιόποινης πράξης του προσηλυτισμού.

Ας σημειωθεί πάντως ότι η διανομή θρησκευτικών εντύπων ή η διοργάνωση συναθροίσεων κλπ δεν αποτελούν καθαυτές προσηλυτισμό όταν δεν συντρέχουν τα άλλα προηγούμενα στοιχεία.

4. Η σχετικότητα της θρησκευτικής ελευθερίας

Η προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας από το Σ. είναι σχετική. Η σχετικότητα αυτή απορρέει κυρίως από το άρθρο 3 του Συντάγματος που αναγνωρίζει την ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία ως "επικρατούσα" δηλαδή ως επίσημη θρησκεία του κράτους.

Με το καθεστώς δε οιονεί "συναλληλίας" που καθιερώνει, φαίνεται να νομιμοποιεί την Εκκλησία ώστε αυτή να διεκδικεί αποφασιστική γνώμη σε θέματα του κρατικά οργανωμένου κοινωνικού βίου.

Σχετικοποίηση της θρησκευτικής ελευθερίας προκύπτει επίσης και από την παρ. 2 εδ. α' του άρθρου 13 του Σ. που εγγυάται την ελεύθερη άσκηση της λατρείας υπό την προστασία -άρα και την "επιφύλαξη"- των νόμων, καθώς και από την παρ. 4 του ίδιου άρθρου που ορίζει ότι "ουδείς δύναται ένεκα των θρησκευτικών πεποιθήσεων να απαλλαγεί της εκπλήρωσης των προς το κράτος υποχρεώσεων ή να αρνηθεί την συμμόρφωσή του προς τους νόμους".

Άρα και η θρησκευτική ελευθερία τελεί υπό τον -αυτονόη άλλωστε, από την ίδια την νομική φύση των ατομικών δικαιωμάτων εν γένει- όρος της τήρησης των γενικών νόμων του κράτους π.χ. όσων αφορούν ιδίως την εθνική άμυνα, την παιδεία, την δημόσια υγεία, την λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών κλπ.

Το καθήκον του πολίτη προηγείται, λοιπόν των δικαιωμάτων του. Έτσι οι "αντιρρησίες συνείδησης" δεν προ-

στατεύονται από το Σύνταγμα (όμως υπάρχει το άρθρο 5 του ν. 751/1977, κατά το οποίο "οι ένεκα θρησκευτικών πεποιθήσεων αρνώμενοι να φέρουν όπλα υποχρεούνται να εις εκλήρωσιν αόπλου υποχρεώσεως θητείας ή εγκυμνάσεως επί χρόνον διπλάσιον της υπό των Ενόπλων εκπληρουμένης").

Έκφραση της σχετικότητας της συνταγματικής προστασίας της θρησκευτικής ελευθερίας που οφείλεται βασικά στο μη χωρισμό κράτους και εκκλησίας είναι ιδίως:

α) Ο θρησκευτικός τύπος του όρκου, που αποτελεί επιβίωση της μαγικής "θεοδικίας". Και ναι μεν δεν προβλέπεται γενικά απ' το Σύνταγμα, το οποίο επαφίεται στον κοινό νομοθέτη (άρθρο 13 παρ. 5), επιβάλλεται όμως ρητά για την ορκωμοσία του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 33 παρ. 2) και των βουλευτών (άρθρο 59 παρ. 1-2).

Πάντως η θεσπισή του από την κοινή νομοθεσία δεν συμπορεύεται προς το άρθρο 13 παρ. 1, αλλά ούτε προς τα άρθρα 2 παρ. 1 και 7 παρ. 2 του Σ.

β) Η υποχρεωτική διδασκαλία και παρακολούθηση του μαθήματος των θρησκευτικών στα σχολεία, που στηρίζεται ειδικότερα, εκτός από το άρθρο 3 παρ. 1 του Σ. και στο άρθρο 16 παρ. 2 του Σ.

γ) Η υποχρεωτική αργία κατά τις Κυριακές και άλλες θρησκευτικές γιορτές. Είναι πάντως εύλογο η εβδομαδικαία ανάπαυση, που έχει καθιερωθεί για λόγους κοινωνικοοικονομικούς να συμπίπτει με τις ημέρες του εορτολογίου της "επικρατούσας θρησκείας", εφόσον είναι δεδομένο ότι σ' αυτήν ανήκει η πλειοψηφία των πολιτών.

δ) Η υποχρεωτική ιερολογία, ως συστατικός τύπος του γάμου (άρθρο 1567 Α.Κ. και άρθρο 1571) καθώς και το κώλυμα γάμου λόγω διαφοράς θρησκείας (άρθρο 1367) ή και λόγω βαπτίσματος (1361 Α.Κ.).

Οι διατάξεις αυτές αντιβαίνουν ήδη αναμφισβήτητα :

- 1) προς το άρθρο 13 παρ. 1 που προστατεύει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης (εδ. α') αλλά και ειδικότερα προς τη νέα διάταξη που απαγορεύει την εξάρτηση της απόλαυσης των δικαιωμάτων των πολιτών από τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις (εδ. β')
- 2) προς τις νέες θεμελιώδεις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 1 του Σ. για το σεβασμό και την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, και του άρθρου 5 παρ. 1 του Σ. για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του .

Επιβάλλεται λοιπόν η εναρμόνιση της κοινής νομοθεσίας προς το Σύνταγμα. Μια τέτοια νομοθετική μεταρρύθμιση , που θα καθιέρωνε π.χ. τον πολιτικό γάμο , ασφαλώς δεν θα αντέβαινε εξ'άλλου προς το άρθρο 3 παρ. 1 του Σ. περί "επικρατούσης θρησκείας" . Διότι οι διατάξεις του -οι οποίες, άλλωστε, αντίθετα με τις αμέσως προηγούμενες, δεν είναι θεμελιώδεις- επιτρέπουν ίσως, αλλά πάντως δεν επιβάλλουν τη θέσπιση ή τη διατήρηση των παραπάνω ή άλλων περιορισμών της θρησκευτικής ελευθερίας.

Τα υπόλοιπα είναι λοιπόν έργο του κοινού νομοθέτη που θεσμοθετεί ή ανέχεται αυτούς τους περιορισμούς.

Ήδη , όμως ενόψει των παραπάνω νέων συνταγμα-

τικών διατάξεων, δεν δικαιολογείται πλέον να τους διατηρεί.

Τέλος ας σημειωθεί ότι το προστατευτικό της θρησκευτικής ελευθερίας άρθρο 13 του Σ. δεν υπόκειται σε αναστολή κατά την "κατάσταση πολιορκίας" (άρθρο 48 Συντάγματος).

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ

ΓΕΝΙΚΑ

Η γενική ελευθερία υπόκειται σε περιορισμούς οι περιορισμοί των ατομικών ελευθεριών, των κλασικών ατομικών δικαιωμάτων, ταυτίζονται με τους περιορισμούς της ελευθερίας. Οι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων απορρέουν είτε από το ισχύον Σύνταγμα είτε από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση προς την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, είτε, τέλος από την γενική ελευθερία του δικαίου.

Ειδικότερα, τα ατομικά δικαιώματα περιορίζονται από την αρχή της ισότητας, από τα δικαιώματα τρίτων, από τα χρηστά ήθη, από την απαγόρευση κατάχρησής, τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, από το δημόσιο συμφέρον, την συνταγματική τάξη και υπόσταση του κράτους (δηλαδή την εξωτερική και εσωτερική ασφάλεια του κράτους).

Οι περιορισμοί των ατομικών ελευθεριών αποτελούν, πολλές φορές, αναγκαία προϋπόθεση για την άσκησή του, τόσο εκ μέρους των άλλων, όσο και εκ μέρους του ίδιου του δικαιούχου. Παράδειγμα: στην προσωπική ελευθερία κίνησης και κυκλοφορίας, πεζή ή με οχήματα. Η ρύθμιση της κυκλοφορίας πεζών και οχημάτων συνεπάγεται μεν περιορισμούς, με αυτούς όμως επιτυγχάνεται διαλεκτικά το αντίθετο: η αποτελεσματική άσκηση της ελευθερίας, η οποία χωρίς τους περιορισμούς θα ήταν ανέφικτη. Έτσι η ελευθερία των άλλων δεν είναι μό-

νο όριο αλλά και προϋπόθεση για την ελευθερία του καθενός και όλων.

Η σχετικότητα της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων εμφανίζεται και με την μορφή σύγκρουσης μεταξύ τους και σαν συνέπεια της σύγκρουσης αυτής:

α) Υπάρχουν περιπτώσεις που μια και η αυτή ατομική ελευθερία δεν μπορεί να ασκηθεί ταυτόχρονα εκ μέρους πολλών.

β) Υπάρχουν περιπτώσεις που δεν είναι δυνατή η ταυτόχρονη άσκηση περισσότερων ελευθεριών οπότε η άσκηση της μιας αποκλείει ή περιορίζει αναπόφευκτα την άσκηση της άλλης. Στις περιπτώσεις αυτές η αρμόδια αρχή οφείλει να προβεί σε στάθμιση συμφερόντων και να προκρίνει την προστασία της μιας σε βάρος της άλλης ατομικής ελευθερίας. Η διακριτική ευχέρεια που έχει, σ' αυτές τις περιπτώσεις, το αρμόδιο κρατικό όργανο πρέπει να ασκείται με κριτήρια αντικειμενικά και όχι με βάση αυθαίρετες ιεραρχικές κατάξεις και υποκειμενικές εκτιμήσεις ιδεολογικής ή πολιτικής υφής.

Αντικειμενικά δε κριτήρια μόνο οι διατάξεις του Συντάγματος είναι. Επίσης το Σύνταγμα δεν καθιερώνει καμιά ιεράρχηση μεταξύ των ατομικών ελευθεριών: Όλες είναι ισότιμες, ως προϊόν της ίδιας κυρίαρχης συντακτικής βούλησης, η οποία προστατευοντάς τις, αφ' ενός μεν συγκεκριμενοποιεί τις γενικότερες αρχές που έχει θεσπίσει αφ' ετέρου δε προβλέπει γι' αυτές όσους περιορισμούς ή εξαι-

ρέσεις έκρινε σκόπιμους.

Με αυτά τα δεδομένα, η στάθμιση της εκάστοτε προτεραιότητας, δηλαδή η προστασία της μιας και ο περιορισμός της άλλης ατομικής ελευθερίας, σε κάθε συγκεκριμέν περίπτωση, είναι ζήτημα που εξαρτάται από τις συντρέχουσες συγκυρίες. Συνηθίζεται ήδη από την αμερικάνικη επανάσταση του 1776, η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων να γίνεται με διατάξεις του Σ. , ώστε να είναι πάγια και σταθερή και να λειτουργεί και απέναντι του νόμου. Έτσι ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να τροποποιήσει ή καταργήσει τις διατάξεις του Συντάγματος και κατοχυρώνονται τα δικαιώματα, αλλά αντίθετα, θα πρέπει να συμμορφώνεται με αυτές και να μην παραβιάζει αυτά. Δεν αποκλείεται όμως τα ατομικά δικαιώματα να θεσπίζονται με διατάξεις κοινών νόμων που δεν έχουν δηλαδή αυξημένη τυπική ισχύ. Στην περίπτωση αυτή, που τα ατομικά δικαιώματα δεν διασφαλίζονται στο επίπεδο του Σ. , υπάρχει μια πρόσθετη σχετικότητα σε ότι αφορά την προστασία τους.

Αλλά και όταν το ίδιο το Σ. ιδρύει και προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα, δεν το κάνει με τρόπο απόλυτο, αλλά συνήθως με την λεγόμενη "επιφύλαξη του νόμου". Και έτσι σχετικοποιεί. Κατ'αρχήν εξαγγέλεται μεν το συγκεκριμένο ατομικό δικαίωμα π.χ. το άρθρο 5 παρ. 3 ορίζει: "Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος. Ουδείς καταδικάζεται , συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ή άλλως πως περιορίζεται ...". Αλλά αμέσως προσθέτει: "Οι νόμοι στους οποίους παραπέμπει το Σ. είναι οι λεγόμενοι εκτελεστικοί νόμοι, που τί-

θενται κατ'επιταγή ή για την εφαρμογή διατάξεων του Συντάγματος. Αυτή η παραπομπή στον νόμο καθιστά κατ'εξοχήν σχετική την συνταγματική προστασία των ατομικών ελευθεριών. Σήμερα γίνεται γενικά δεκτό, τόσο από τη συνταγματική θεωρία, όσο και από την νομολογία των δικαστηρίων, ότι το Σ. χρησιμοποιεί για τα ατομικά δικαιώματα, τον όρο "νόμος" με την ουσιαστική και όχι την τυπική έννοια. Άρα περιορισμοί στην άσκησή τους μπορεί να επιβληθούν και με ουσιαστικό νόμο.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗ ΘΕΣΠΙΣΗ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ

Σχετικά με την "επιφύλαξη του νόμου" που χαρακτηρίζει την συνταγματική προστασία των ατομικών ελευθεριών, πρέπει να επισημάνουμε ειδικότερα τα ακόλουθα:

α) Σε κάθε περίπτωση, η αρχική ρύθμιση και θέσπιση περιορισμών των ατομικών ελευθεριών πρέπει να έχει την πηγή της σε κρατική πράξη με ισχύ νόμου. Συγκεκριμένα κανένας να μην εξαναγκάζεται να κάνει κάτι που δεν τον υποχρεώνει ο νόμος και αντίστροφα, να μην κάνει κάτι που ο νόμος δεν του επιτρέπει, όπως έγραφε ο Μοντεσκιέ, ή κατά την διατύπωση της γαλλικής διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου (1789).

Ό,τι δεν απαγορεύεται από τον νόμο δεν μπορεί να εμποδιστεί και κανείς δεν μπορεί να εξαναγκαστεί να κάνει κάτι που ο νόμος δεν διατάζει. Έτσι ο πολίτης αποκτά "ασφάλεια δικαίου", γνωρίζει από πριν πότε μια συμπεριφορά του είναι νόμιμη (και επιτρέπεται) και πότε παράνομη (και απαγορεύεται).

β) Το Σύνταγμα με την φράση :όταν και όπως ο νόμος ορίζει" δεν αναθέτει "εν λευκώ" στον νόμο αρμοδιότητα για απεριόριστη θέσπιση περιορισμών.

Πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα στην θέσπιση περιορισμών, και στην ρύθμιση της άσκησης του δικαιώματος από τον νόμο.

ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ:

ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΛΤΙΚΟ

Υπάρχει και μια άλλη όψη της σχετικότητας της συνταγματικής προστασίας των ατομικών ελευθεριών. Τόσο το Σ. όσο και ο κοινός νομοθέτης, ρυθμίζοντας την άσκησή τους, μπορεί να καθιερώνουν είτε το προληπτικό είτε το κατασταλτικό σύστημα.

Το σύστημα που αρμόζει σ'ένα φιλελεύθερο και δημοκρατικό πολίτευμα είναι , κατά βάσει, το κατασταλτικό. Καθιερώνεται, δηλαδή κατ'αρχήν τεκμήριο υπέρ της ελευθερίας: Ό,τι δεν απαγορεύεται, επιτρέπεται και δεν μπορεί να εμποδιστεί. Αρμόδιος να απαγορεύσει ή να επιτρέψει είναι βασικά ο νόμος, και όχι η διοικητική αρχή. Αν όμως κατά την άσκηση του ατομικού δικαιώματος ο δικαιούχος υπερβεί τα όρια της ελευθερίας, όπως τα καθορίζει το Σ. και ο νόμος, τότε επεμβαίνει εκ των υστέρων -κατά τρόπο κατασταλτικό- η κρατική εξουσία και συγκεκριμένα η δικαστική , για να επιβάλλει τις κυρώσεις που προβλέπονται από το νόμο για την υπέρβαση. Στην Ελλάδα ισχύει κατά κανόνα το κατασταλτικό σύστημα. Όταν λοιπόν το Σύνταγμα,

π.χ. στο άρθρο για την ελευθερία της γνώμης και του τύπου, αποκλείει ρητά το προληπτικό σύστημα ("η λογοκρισία και παν άλλο προληπτικό μέτρον απαγορεύεται", άρθρο 14 παρ. 2) η οποιαδήποτε αρχή δεν μπορεί να εξαρτήσει από την άδειά της ή να απαγορεύσει την τοιχοκόλληση μιας αφίσας ενόψει του περιεχομένου της, που το θεωρεί υβριστικό ή άσεμνο ή αντεθνικό κλπ.

Μπορεί όμως η αρμόδια αρχή να ασκήσει ποινική δίωξη εναντίον του αφισοκολλητή και αν στο δικαστήριο αποχδειχθεί ότι με την κατ'αυτό τον τρόπο "έντυπη" έκφραση της γνώμης του διέπραξε αδίκημα, ότι δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο άσκησε το σχετικό δικαίωμα τουστοιχειοθετεί άδικη και καταλογιστική πράξη, θα υποστεί ασφαλώς τις νόμιμες συνέπειες, αλλά εκ των υστέρων.

Το κατασταλτικό σύστημα , για να είναι αληθινά προστατευτικό των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να πληρεί ορισμένους όρους, που εξαρτώνται ιδίως από την νομοθεσία που εκάστοτε ισχύει:

- α) Να μην θεσπίζει κυρώσεις που δεν συνάγονται από την ρύθμιση του συγκεκριμένου ατομικού δικαιώματος όπως αυτή προκύπτει από το γράμμα και το πνεύμα του Συντάγματος.
- β) Να καθορίζει επακριβώς και όχι με γενική, ευρεία και αόριστη διατύπωση, τις προβλεπόμενες κυρώσεις και ιδίως τη συμπεριφορά που στοιχειοθετεί αδίκημα, ώστε τα όρια της ελευθερίας να είναι σαφή και όχι ρευστά.
- γ) Να αναθέτει την επιβολή των κυρώσεων σε όργανα της δικαστικής εξουσίας και όχι στην διοίκηση.

δ) Να μην ποινικοποιεί σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά των πολιτών, είτε πολλαπλασιάζοντας τις θεωρούμενες ως αξιόποινες πράξεις, είτε επιτείνοντας την αυστηρότητα των ποινών, ώστε να καθιστά τον βίο των ατομικών ελευθεριών αβίωτο.

Υπάρχει όμως και το προληπτικό σύστημα, κατά το οποίο η κρατική εξουσία και ειδικότερα η διοικητική αρχή επεμβαίνει εκ των προτέρων, πριν από την άσκηση συγκεκριμένου ατομικού δικαιώματος.

Μια εντονότερη μορφή του προληπτικού συστήματος είναι η απαγόρευση π.χ. το άρθρο 11 παρ. 2 του Σ. ορίζει: "οι εν υπαίθρω δημόσιαι συναθροίσεις δύναται να απαγορευθούν... αν επίκειται σοβαρός κίνδυνος δια την δημόσιαν ασφάλειαν". Ο κανόνας είναι ότι οι δημόσιες εν υπαίθρω συναθροίσεις επιτρέπονται. Αλλά η αστυνομία σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και υπόορισμένες προϋποθέσεις μπορεί να απαγορεύσει -προληπτικά- μια υπαίθρια συνάθροιση. Η απαγόρευση προϋποθέτει ότι η άσκηση ενός ατομικού δικαιώματος κατ'αρχήν επιτρέπεται, άρα μόνο κατ'εξαίρεση μπορεί να απαγορευθεί.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ - ΚΡΙΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γενικά για την πνευματική ελευθερία

Η ελευθερία της σκέψης και του λόγου είναι ένα από τα καθοριστικά κίνητρα για τους αγώνες του σημερινού ανθρώπου, αποτελεί όρο και παράγοντα για την ανάπτυξη του πολιτισμού και την κατάκτηση της κοινωνικής ευδαιμονίας και συντελεί στην εδραίωση της οικουμενικής ιδέας, γιατί διευκολύνει την καλλιέργεια και την πλατιά κυκλοφορία των ιδεών, ζωογονώντας έτσι κάθε δραστηριότητα.

Ελευθερία της σκέψης και του λόγου είναι η δυνατότητα του ανθρώπου να σκέπτεται ανεπηρέαστος και αδέσμευτος από κάθε ιδιοτελή δύναμη και να διατυπώνει γραπτά ή προφορικά τις ιδέες του χωρίς το ενδεχόμενο να καταδιωχθεί για αυτές. Έτσι η πνευματική ελευθερία αποτελεί στοιχείο των προοδευμένων κοινωνιών. Γιατί ελευθερία της σκέψης σημαίνει κριτική και η κριτική συνεπάγεται την αναθεώρηση όλων των αντιλήψεων και την μεταβολή των καταστάσεων που δεν ανταποκρίνονται στην εκάστοτε πραγματικότητα. Απαραίτητος όρος για την επίτευξη αναπροσαρμογής και οικοδόμησης της νέας ιδεολογικής πραγματικότητας, αλλά και κάθε νέου θεσμικού συστήματος είναι ο ελεύθερος λόγος, ο προφορικός και ο γραπτός.

Τούτος αποτελεί το κυριότερο και το αποτελεσματικότερο όπλο στον αγώνα της προόδου. Γι' αυτό και τον καταδιώκουν τα ανελεύθερα και τα απολυταρχικά καθεστώτα. Όταν δεν υπάρχει πνευματική ελευθερία, κυριαρχεί το σκότος της αμάθειας, οι προλήψεις βασανίζουν τον άνθρωπο και θριαμβεύει κάθε μορφής τυραννία, υλικής, πνευματικής, και ηθικής. Όταν ο λόγος δεν είναι ελεύθερος και η σκέψη δεν είναι ελεύθερη, γιατί η διακίνηση, όταν απαγορεύεται η διατύπωση των ιδεών, η διακίνηση κάθε νέας πίστης ή ανταλλαγή απόψεων ακινητοποιείται, καταπιέζονται ουσιαστικά: νεκρώνεται ή τουλάχιστον αποτελματώνεται και αδρανεύει.

Σε ορισμένες περιπτώσεις εκρύννυται και προκαλεί κοινωνική επανάσταση.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το πρόβλημα της ελευθερίας του λόγου και της σκέψης για την εποχή μας, όπου οι κίνδυνοι κατά της αστυνομίας και της αληθινής προόδου της ανθρωπότητας είναι πολύ μεγάλη, εξαιτίας αφενός μεν της υπερβολικής τεχνολογικής ανάπτυξης, που μπορεί να δεσμεύει την αλήθεια και να συντρίψει την προσωπικότητα του ατόμου και αφετέρου του πολιτικού ανταγωνισμού, που είναι οξύτατος, φανατίζει όχι μόνο τους ηγέτες αλλά και του λαούς και υποδουλώνει σε δόλιες σκοπιμότητες κάθε μέσο έκφρασης, την ραδιοφωνία, τον τύπο το βιβλίο, την τέχνη, ακόμα και την σχολική πανεπιστημιακή διαδικασία. Γι' αυτό το πρόβλημα της ελευθερίας, που είναι κατά βάθος

πρόβλημα συνθηκών ζωής αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα του επικού μύθου της εποχής μας, την αφετηρία όλων των κοινωνικών ιδανικών μας. Στη χώρα μας προπάντων, όπου γεννήθηκε και επανειλημμένα δοκιμάστηκε η ελευθερία, και της σκέψης και του λόγου, και της κάθε δράσης, ο αγώνας για αυτή την πνευματική, εθνική και πολιτική ελευθερία αποτελεί ακατάλυτη παράδοση και πρωταρχικό όρο σε κάθε πράξη μας. Γιατί μ'αυτήν θεμελιώνεται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, κατοχυρώνεται το δικαίωμα να εκλέγουμε χωρίς περισπασμούς το πεπρωμένο μας, εδραιώνεται η βεβαιότητα ότι η ζωή μας ακολουθεί μια δημιουργική πορεία.

Είναι αξιοσημείωτο ότι όλες οι μεγάλες εποχές της ανθρωπότητας χαρακτηρίζονται από την ελευθερία του λόγου, ενώ αντίθετα όλες οι εποχές της παρακμής και της καθυστέρησης περιόριζαν την δυνατότητα αυτή, για να εξουδετερώσουν την ανάπτυξη της σκέψης. Τότε η αυθαιρεσία της εξουσίας τυραννούσε τις συνειδήσεις και η λογοκρισία κατέπνιγε κάθε φωνή διαμαρτυρίας. Και ακριβώς μέσα σε μια τέτοια εποχή σκοταδιστικής καταπίεσης ακούστηκε η τελειότερη διατύπωση της αρχής πάνω στην οποία πρέπει να στηρίζεται η απόλυτη ελευθερία του λόγου: "Δεν συμφωνώ με όσα λες, αλλά θα αγωνιστώ μέχρι την έσχατη στιγμή μου για να έχεις το δικαίωμα να τα λες".

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την πνευματική ελευθερία σαν μια από τις σημαντικότερες και πρωτίστης σημασίας ατομικές ελευθερίες, του ανθρώπου. Με αυτήν ο

άνθρωπος είναι δυνατόν να κρίνει, να διαμορφώσει την γνώμη του, να εκφράζεται με ποικίλους τρόπους και τέλος να αναπτύσσει την προσωπικότητά του ελεύθερα και ανεπηρέαστα.

Επειδή όμως η πνευματική ελευθερία μπορεί να χαρακτηριστεί ως γενική ελευθερία που συμπεριλαμβάνει πολλές άλλες από τις ανθρώπινες εκδηλώσεις εμείς ξεχωρίσαμε και αναφερθήκαμε στα παρακάτω άρθρα για τους εξής λόγους:

άρθρο 10: ελευθερία του αναφέρεσθαι:

Η ατομική ελευθερία του αναφέρεσθαι έχει μεγάλη σημασία από την άποψη ότι παραχωρεί στους πολίτες την δυνατότητα να αντιστέκονται απέναντι στην αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας. Έτσι, αν οποιοσδήποτε αντιληφθεί ότι συγκεκριμένη αρχή με κάποια πράξη ή ενέργεια της προσβάλλει τα συμφέροντά του, έχει το δικαίωμα να εκφράσει εγγράφως τα παράπονά του προς αυτή και να ζητήσει την ικανοποίηση των αιτημάτων του.

Τότε η αρχή υποχρεούται σε έγγραφο αιτιολογημένη απάντηση μέσα σε χρονικό διάστημα που ο νόμος ορίζει.

άρθρο 11: Δικαίωμα του συνέρχεσθαι:

Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι αποτελεί μια εν των βασικότερων από τις ειδικές μορφές της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης.

Και αυτό διότι με την πραγματοποίηση των συναθροίσεων υλοποιείται η ελευθερία της (ομαδικής περισσότερο αλλά και της ατομικής) έκφρασης βιδεών και αντιλήψεων, γίνεται μετάδοση και κυκλοφορία των πληροφοριών και επιτυγχάνεται η δημιουργία εντυπώσεων.

άρθρο 12: Δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι:

Η ελευθερία για σύσταση ενώσεων και σωματείων αποτελεί μια μορφή με την οποία εκδηλώνεται η ελευθερία της ομαδικής πνευματικής κίνησης.

Η σημασία των συνεταιρισμών είναι διπλή. Πρώτον γιατί μέσα σε αυτούς το άτομο ενεργοποιείται, παίρνει σημαντικές πρωτοβουλίες, και αποφάσεις, έρχεται σε επαφή με πρόσωπα και πράγματα, δέχεται ποικίλες εξωτερικές επιδράσεις και αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του. Και δεύτερον γιατί με τις επιδιώξεις και την επίτευξη των σκοπών (θρησκευτικών, φιλανθρωπικών- επαγγελματικών, πολιτικών, φιλολογικών και όχι όμως κερδοσκοπικών) των συνεταιρισμών, ευεργετείται ο τόπος.

άρθρο 13: Θρησκευτική ελευθερία:

Είναι επέκταση της ελευθερίας της γνώμης και έκφρασης. Με την θρησκευτική ελευθερία εξασφαλίζεται ο σεβασμός στην ανθρώπινη προσωπικότητα και αξιοπρέπεια. Η θρησκευτική ελευθερία δίνει το δικαίωμα σε κάθε ελεύθερο πολίτη να έχει θρησκευτική συνείδηση, να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία θέλει, να εκδηλώνει ή να κρύβει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του, να εξωτερικεύει την πίστη του και τα θρησκευτικά του συναισθήματα μέσω της λατρείας.

άρθρο 14: Η ελευθερία του τύπου:

Ο τύπος δικαιολογημένα ονομάστηκε ως "τέταρτη εξουσία" γιατί παρέχει την δυνατότητα της ελεύθερης λαϊκής έκφρασης. Γίνεται η άγρυπνη συνείδηση του δημοκρατικού πολιτεύματος, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αποτελεί την ουσία της δημοκρατίας. Έχει την δυνατότητα να διαμορφώνει την κο-

νή γνώμη. Είναι το πρώτο από τα δικαιώματα του ατόμου. Με τον σχολιασμό των γεγονότων πουκάνει πέρα από την ενημέρωση διαφωτίζει και διαπαιδαγωγεί το κοινό πάνω στα τρέχοντα ζητήματα με τρόπο που να σχηματίζουν σωστές αντιλήψεις και πεποιθήσεις. Με την διαφοροποίησή του ο τύπος, και την ποικιλία του, προβάλλει, εκφράζει και εξυπηρετεί τις ανάγκες όλων των μερίδων της κοινής γνώμης.

άρθρο 19: Απόρρητο των ανταποκρίσεων:

Το άρθρο 19 προστατεύει το απόρρητο των ανταποκρίσεων. Αποτελεί εγγύηση της προσωπικής ελευθερίας προστατεύει την ελεύθερη εκδήλωση των στοχασμών, ιδεών, συναισθημάτων, προστατεύει το δικαίωμα της πνευματικής ελευθερίας. Αποσκοπεί στην διασφάλιση της ελεύθερης προσωπικής επικοινωνίας.

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Η πνευματική ελευθερία από γενική και αόριστη έννοια υλοποιείται και αποκτά νομική προστασία με την ρύθμιση και την νομική κατοχύρωση των συγκεκριμένων ατομικών ελευθεριών με τις διατάξεις του Σ. του 1975.

Για παράδειγμα το άρθρο 5 περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας ορίζει: "Έκαστος δικαιούται να αναπτύσει ελεύθερα την προσωπικότητά του..Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα όπως συνέρχονται ησύχως και άοπλως..." "Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως είναι απαράβιαστος..." (άρθρο 13).

"Έκαστος δύναται να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά,

εγγράφως και δια του τύπου τους στοχασμούς του" (άρθρο 14).

Θα πρέπει όμως εδώ να διευκρινίσουμε ότι η εφαρμογή και η προστασία των ατομικών ελευθεριών εξαρτάται από το εκάστοτε πολιτικό καθεστώς. Γιατί τα ατομικά δικαιώματα, ως εξουσίες που απονέμονται από το ισχύον δίκαιο, προϋποθέτουν βασικά το κράτος να τα θεσπίζει.

Δεν νοείται η ύπαρξη και εφαρμογή της πνευματικής ελευθερίας, σ'ένα μη δημοκρατικό πολίτευμα.

Θα πρέπει να λαβουμε υπόψη μας τα εξής:

Είναι ιστορικά αποδεδειγμένο ότι τα λεγόμενα "δικαιώματα του ανθρώπου", που επί σειράν αιώνων διατυμπανίζονται μεγαλόστομα αλλά μάταια, σαν "απαραβίαστα", "ιερά", "απαράγραπτα", "αναπαλλοτρίωτα", και συνιφασμένα με την ανθρώπινη ταυτότητα, δεν προστατεύτηκαν και δεν ίσχυσαν πραγματικά, δηλαδή δεν έγιναν κατά κυριολεξία δικαιώματα, παρά μόνο στο βαθμό που θεσπίζονται από το εκάστοτε ισχύον θετικό δίκαιο, και ειδικότερα από το Σύνταγμα, το οποίο μεθοδεύει και εγγυάται την προστασία τους. Εξ'άλλου, η σύγχρονη κοινωνικοπολιτική παρατήρηση, τόσο στο εσωτερικό των κρατών όσο και στο διεθνές επίπεδο, βεβαιώνει του λόγου το ασφαλές.

Απ'όσα αναφέρθηκαν παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ατομική ελευθερία της πνευματικής κίνησης υλοποιείται, προστατεύεται και κατοχυρώνεται επαρκώς από την πιστή εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του Σ. του 1975.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δερβέναγα Α. "Σύγχρονοι προβληματισμοί πάνω στο ελληνικό
Σύνταγμα"

Μυλωνά Θ. "Ανατομία της Δημοκρατίας"

Μάνεση Α. "Ατομικές ελευθερίες"

Παραρά Π. "Το Σύνταγμα του 1975"

Καραμούντζος "Αδικήματα τύπου"

Φίλιας "Συνταγματικό δικαίωμα της ελευθεροτυπίας"

Κρίππος "Δίκαιον του τύπου".

